

Specialopgave i teologi

Universitetet i Oslo

Det teologiske fakultet

Høst 2008

Vejleder: Professor Dag Thorkildsen

Else Bang Engebretsen

Grundtvig
Kriseåret 1810/1811
Anfægtelser eller galskab?

Grundtvig på Vartov. Foto sept.08.

TIDSTAVLE

- 1783 N.F.S. Grundtvig fødes 8.sept i Udby på Sjælland.
- 1788 Stavnsbåndets ophævelse.
- 1789 Den franske revolution.
- 1792-1798 Bor og går i skole hos pastor Feld i Thyregod.
- 1798 Flytter til Aarhus og begynder på Aarhus Katedralskole.
- 1800 Student fra Aarhus Katedralskole og påbegynder studier i København.
- 1801 Slaget på Reden. Filologisk eksamen.
- 1802 Følger Steffens forelæsninger der indfører Romantikken i Danmark.
- 1803 Teologisk Kandidat fra Københavns universitet. Rejser hjem til Udby.
- 1804 Møder Elisabeth Blicher.
- 1805-1808 Huslærer på godset *Egelykke* på Langeland, forelskelsen i Constance.
- 1806 *Lidet om sangene i Edda*.
- 1807 Københavns bombardement, Danmark indgår forbund med Frankrig.
Om religion og liturgi, Om videskabelighed og Om asalæren.
- 1808 *Nordens Mytologi*. Søhelten Willemoes falder i kamp ved Sjællands Odde.
- 1808-1811 Historielærer ved Scousboeske Institut, møder Molbech, Hersleb, Sibbern og Povel Dons.
- 1809 *Optrin af Nordens kæmpeliv*.
- 1810 Dimisprædiken.: *Hvi er Herrens ord forsvundet af hans hus*.
- 1810 **Grundtvigs første krise.**
- 1810-1811 *Dejlig er den himmel blå*, Grundtvigs første salme.
- 1811 Møder for konsistorium angående dimisprædiken og får irettesættelse.
Forlover sig med Elisabeth Blicher, digtsamlingen *saga*.
- 1811-1813 Faderens kapellan i Udby.
- 1813 Napoleons nederlag i Rusland og statsbankerot i Danmark.
- 1813-1821 Digter i København.
- 1814 Norge afstås til Sverige.
- 1818 Gift med Elisabeth Blicher og får økonomisk støtte fra kongen.
- 1821-1822 Præst i Præstø.
- 1822-1826 Præst ved Vor Frelses kirke i København.
- 1824 *Nyaars Morgen*, Grundtvigs største enkeltstående poetiske værk.

- 1826-1837 Sat under censur efter tabet af en injuriersag da *Kirkens Genmæle* udgives.
- 1826-1839 Nedlægger sit embede i protest.
Får lov til at holde aftensangsprædikener i Christianskirken i København.
- 1829 Den første af fire Englandsrejser med støtte fra kongehuset.
- 1830 Anden Englandsrejse.
- 1831 Tredje Englandsrejse.
- 1832 *Om Dåbspagten*.
- 1835 De første stænderforsamlinger.
- 1838 Møder prinsesse Caroline Amalie, holder historiske foredrag på Borchs Kollegium, udgivet senere under titlen *Mands Minde*.
- 1839-1872 Præst i Vartov hospitalskirke i København.
- 1843 Fjerde Englandsrejse.
At sige verden ret farvel.
- 1844 Den første folkehøjskole i Rødning indvies.
- 1844 **Grundtvigs anden krise.**
- 1848 Revolutioner og oprør i Italien, Frankrig og Tyskland.
- 1848 ”Marts-revolutionen”, Københavns borgere rejser krav om fri forfatning.
- 1849 Enevældets afslutning. Danmarks riges Grundlov underskrives 5.juni.
- 1849-1858 I folketinget, ikke medlem af noget parti, men er yderst liberalt orienteret.
- 1851 Elisabeth dør 14. januar og Grundtvig gifter sig med Marie Toft 24. oktober.
- 1853 **Grundtvigs tredje krise.** Koleraepidemi i København.
- 1854 Marie Toft dør d. 9.juli.
- 1855 Sognebåndsløsning tillades.
- 1857 Forlover sig med Asta Tugendreich Adelheid Reedtz.
- 1858 Gifter sig med Asta Tugendreich Adelheid Reedtz 16. april.
- 1861 50-års-præstjubilæum og hædres i den anledning med en bispetitel.
- 1863-1872 ”Vennemøderne”, Venner og beundrere af Grundtvig samles på hans bursdag.
- 1864 Slesvig, Holsten og Als afståes ved nedelaget til Preussen og Østrig.
Som dug på slagne enge.
- 1867 **Grundtvigs fjerde krise.**
- 1871 Georg Brandes forelæsningsrække med titlen: *Hovedstrømninger i det 19. århundredes litteratur* blev selve markeringen af det som senere skulle kaldes ”Det Moderne Gennembrud”.
- 1872 Grundtvig dør d. 2. september.

Grundtvig

Kriseåret 1810/1811

Anfægtelser eller galskab?

- 1) **Indledning.**
- 2) **Problemstilling.**
- 3) **"Slangen i Vindbyholt" En gennemgang af krisen.**
- 4) **"Fristerinden fra Egelykke" Grundtvigs forelskelse i Constance Steensen de Leth.**
Herunder sporadisk nævnt Grundtvigs forhold til andre kvinder i hans liv.
- 5) **"Er jeg selv en kristen?" Dimisprædiken og anfægtelser.**
- 6) **"Berørt af galskab" I hvilken grad var Grundtvig sindslidende? Herunder Grundtvigs forhold til døden samt en beskrivelse af Grundtvigs personlighed.**
- 7) **Reflektion og opsummering.**
- 8) **Bibliografi.**

Lagt til som vedlæg:

- Digtet *Synet*.
- Fr Helvegs Beretning om Grundtvig's Sindssygdom. Foto. Det Kongelige Bibliotek.
- Breve fra N.F.S. Grundtvig til dronning Caroline Amalie. Foto. Det Kongelige Bibliotek.
- Brevveksling mellem N.F.S. Grundtvig og Elisabeth. Foto. Det Kongelige Bibliotek.
- Forhandlingsprotokol holdt i det literære Selskab. Foto. Det kongelige Bibliotek.
- F.C. Sibberns dagbog. Foto. Det Kongelige Bibliotek.
- Grundtvigs bibel fra Constance. Foto. Grundtvigs mindestuer i Udby.
- Diverse foto. Valkendorffs kollegium, Udby præstegård og kirke samt Rønnebæksholm.

1) Indledning.

Mon der er mange andre, der inden for deres livsløb har oplevet så store modsætninger som Grundtvig? Da han blev født i Udby præstegård i september 1783, var det kun 29 år siden Ludvig Holberg døde. Det er morsomt at forestille sig at der i Grundtvigs drengeår må have levet mange folk på Sjælland, som kunne huske baronen fra de spadsereture han foretog sig i sine sommerferier på det sjællandske bondeland. Det landsbymiljø Grundtvig voksede op i kan have været det vi kender fra Holbergs komedier, med Per Degn, Jesper Ridefoged og Jakob Skomager, og det var afsondret, småfordrukkent og småforhutlet. Grundtvig kan have både kendt og oplevet Per Degn, han gik dog ikke i skole hos Per Degn siden familien havde egen huslærer. Da Grundtvig dør i september 1872 havde Georg Brandes året før holdt sine forelæsninger ved Københavns universitet, der banede vej for det såkaldte ”moderne gennembrud” i Danmark.

Det tør nok antydes at der er langt fra fæstebondens middelalderlige, stavnsbundne livegenskab i Grundtvigs barndom på 1700-tallet og til ”det moderne gennembrud” og den åndelige og økonomiske genrejsning af Danmark efter 1864.¹

Grundtvig levede i en brydningstid og det man senere skulle definere som Danmarks guldalder. Denne betegnelse bruges ofte om perioden 1800-1850 hvor litteraturen blev båret af digtere som Oehlenschläger, Blicher, Heiberg, H.C.Andersen, Søren Kierkegaard og Grundtvig. Den litterære blomstring skete da Danmark økonomisk var på falittens rand efter napoleonskrigene og blev fulgt af en tilsvarende blomstring indenfor malerkunsten og videnskaben. (H.C.Ørsted for eksempel, der i 1820 opdaget elektromagnetismen.)

Denne opgave er et resultat af en gennemgribende genuin interesse for mennesket Grundtvig. Og her særlig hans dybt menneskelige side der kommer til udtryk igennem hans kriser. Hans vidtspændende teologiske ideer og grundsyn er allerede belyst i adskillige fremragende værker og er derfor ikke denne opgaves mål. Derfor vil hans værk, salmedigtning og teologi kun nævnes i den grad det er relevant for problemstillingen. Samtidig er mennesket Grundtvig uløseligt forbundet med hans store teologiske vidsyn, han skal blive så kendt og elsket for.

¹Arne Fog Pedersen: ”Aarhus-studerne årgang 1800” *Et Grundtvig-Festskrift* s.13.

Måske gælder dette i særlig grad for ham, fordi vi igennem hans turbulenter liv med op og nedture kan identificere os med hans kristendomsforståelse.

Grundtvig havde fire større kriser i sit liv. I 1810/1811, 1844, 1853 og 1867. Disse kriserne gør den store åndshøvding menneskelig og hans håndtering og forståelse af kriserne gør at vi enklere kan relatere til hans teologiske vidsyn. Denne opgaven vil koncentrere sig om den første krisen i året 1810/1811, men der vil være henvisning til de tre andre kriser.

Der er skrevet to vældig gode bøger om Grundtvigs kriser: Hjalmar Helwegs bog: *N.F.S.*

Grundtvigs sindssygdом fra 1932 og Ulrich Vogels: *Bankede på ved paradiset*, *N.F.S.*:

Grundtvigs kriseoplevelser fra 1993. Den sidste er på mange måder et opgør med den første eller et forsøg på at give et mer nuanceret billede af Grundtvigs sindslidelse.

Hjalmar Helweg slog fast at Grundtvig var manio-depressiv, det vi i dag vil kalde bipolar lidelse og hans kriser kunne forstås ud fra denne diagnose. (Denne diagnose er der ingen seriøs forskning sidenhen som har sat spørgsmålstegn ved). Ulrich Vogels hovedangreb mod bogen er ikke diagnosen for så vidt, selv om han også her åbner for andre forståelser af sygdomsbilledet,² men at han mener den er en forenkling. Ulrich Vogels hovedanliggende er en dyb undren over at man ikke har ledt efter forklaringer i Grundtvigs opvækst på kriserne og hvorfor de netop bryder ud på disse tidspunkt i Grundtvigs liv.³ Denne undren gælder for alt senere Grundtvigsforskning som ifølge Ulrich Vogel har været påtagende undvigende at gå ind i den problemstillingen.⁴

Forenklet kan man sige at Ulrich Vogel taler om årsagen til og karakteren af Grundtvigs kriser er et resultat af det han kalder en narcissistisk krænkelse af hans selv,⁵ som har sit udspring i den (til nu i Grundtvigforskningen underkendte) skelsættende oplevelse det var for ham da han som niårig blev sendt hjemmefra sine trygge omgivelser i den sydsjællandske præstegård til det han beskriver som Jyllands sorte hede hvor han skulle bo hos en pastor Laurits Feld sammen med andre vordende latinskoleelever. Denne barndommens traumatiske spænding mellem tryghed og truethed forløser Grundtvig både digterisk og sakramentalt i det Ulrich Vogel kalder en kosmisk narcissisme, forstået som en inderlig smelten sammen med Gud. Jeg har valgt at bruge en historisk – narrativ metode for at løse opgaven. Selv om jeg har støttet mig til sekundærlitteratur, har jeg på nogen steder benyttet primærkilder.

² Ulrich Vogel taler om den narcissistiske personlighedsforstyrrelse der er kendetegnet ved en meget svingende selvværdsfølelse, som strækker sig fra ekstrem selvbevidsthed til følelsen af fuldstændig afhængighed. Den meget svingende selvværdsfølelse kan nemt resultere i et forløb, som minder om en manio-depressiv psykose. *Bankede på ved paradiset* s.19-20.

³ Ulrich Vogel: *Bankede på ved paradiset* s.9.

⁴ Ulrich Vogel: *Bankede på ved paradiset* s.9.

⁵ Ulrich Vogel: *Bankede på ved paradiset* s.11.

2) Problemstilling.

Hvordan skal vi forstå Grundtvigs første krise?

Denne opgave vil med udgangspunkt i Hjalmar Helweg og Ulrich Vogels bøger og Sibberns dagbog, prøve at give et nuanceret billede af Grundtvigs første krise og årsagerne til denne. Jeg skal ikke sætte spørgsmålstegn ved Ulrich Vogels teori om det skelsættende året 1797 (Grundtvigs bortsending til jyllands sorte hede), men arbejde udfra teorien at det ofte er et sammenfald af mange forskellige faktorer der udløser et menneskelig sammenbrud. Jeg har valgt at nærme mig forståelsen af krisen ved at pege på flere i mine øjne, indlysende og skelsættende episoder i den unge Grundtvigs liv der kan have været en udløsende faktor for krisen. Herunder bl.a. min undring ang. den manglende kobling mellem Grundtvigs ulykkelige forelskelse i Constance Steensen de Leth og hans første krise. Jeg er desuden optaget af: Hvad Grundtvig forstod ved det at have anfægtelser? Troede Grundtvig selv at det var Gud direkte (eller satan?) som handlede med hans liv den natten i Vindbyholt kro? (se side 10). ”Min hele tilstand ville være den uforklarligste gåde, dersom Satan ej medvikede,”⁶ skrev han, da han var kommet over sin første krise. Eller var han ude på randen af sindssygen? Grundtvig levede hele sit liv (paradoksalt nok ikke da døden endelig var nært forestående) under skyggen af en enorm dødsangst. På hvilken måde prægede denne dødsangsten hans kriser? Grundtvigs store modsætninger var liv / død, lys / mørke og løgn / sandhed, godt / ondt, Gud / djævel. Det var det basale i tilværelsen. Alt andet var bare modsætninger, dobbeltheder og vekselvirkninger.⁷ Men i de forhold var ingen forsoning mulig. Hvilken betydning har denne anskuelsen for Grundtvigs dødsangst og hvad var egentlig Grundtvigs forhold til døden? Dette er relevante spørgsmål jeg vil forsøge at få et overblik over.

3) ”Slangen i Vindbyholt” En gennemgang af krisen.

Grundtvig var medlem af det litterære selskab som på Grundtvigs tid talte bl.a. forfatterne J.S.Rasmussen og Platou⁸ samt digteren og præsten Ingemann. I Forhandlingsprotokollen bliver der ført logg over medlemmernes deltagelse samt økonomiske bidrag til selskabet. For

⁶ Ebbe Kløvedal Reich: *Solskin og lyn* s 50.

⁷ Poul Borum: *Digteren Grundtvig* s.261.

⁸ Platou fik universitetes guldmedalje for en besvarelse om: *Den gamle Nordisk Mythologis Andvendbarhed i Skjønslitteraturen istedenfor den græske.*

året 1810 kan man gribende følge Grundtvigs bidrag ud over året. Grundtvig er skrevet til protokols flere gange i januar hvor han indbetaler en slags medlemsafgift d.5. januar. 21. april er han også deltagende og d. 21. juni betaler han igen medlemsafgift. Herefter holder selskabet en lang sommerferie, men da de samles igen d.5. november og 6. december er det uden Grundtvig som deltager.⁹ Grundtvig har sandsynligvis ikke haft overskud. Han er på vej ind i sin første krise.

Den eneste førstehåndsberetning vi har om kulminationen af Grundtvigs krise på Vindbyholt kro i december 1810 er fra F.C.Sibberns dagbogsoptegnelser fra sin tid på Valkendorffs kollegium. Vi skal derfor starte med Sibberns oplevelse og derefter referere fra flere andenhåndsberetninger.

Han var sammen med forfatteren Povel Dons, historikeren Chr.Molbech, normanden S.B.Hersleb (den senere så kendte professoren) en af Grundtvigs nære venner på den tiden. Jeg skriver på den tiden siden Grundtvig med sin personlighed ofte var en udfordring for sine venner. Flere har ment at Grundtvigs nære relationer ofte havde karakter af et lærer-dicipel forhold. Da Grundtvig havde vanskelig ved at have et ligeværdigt venskabsforhold, men dette skal vi vende tilbage til under punkt 6. Sibbern beskriver i sine dagbogsoptegnelser at vennerne oplevede en forandring med Grundtvig ud over december måned. En dag bliver han liggende i sengen om morgenen og de bekymrede venner sender bud efter hans onkel, lægen og etatsråd Bang som konkluderer at det ikke legemlig sygdom Grundtvig lider af, men har en indvortes kamp for sin sjæls frelse. Sibbern tilbyder da at ledsage Grundtvig på rejsen hjem til Udby, hvor han skal være personelkapellan hos faderen under hans sygdom. Sibbern selv husker intet fra deres indbyrdes samtale på rejsen, men da det bliver kveld beslutter de at overnatte i Vindbyholt kro og køre videre ved daggry næste dag. Sibbern går i seng mens Grundtvig bliver siddende oppe og skriver på et afskedsdigt til Schouboes skoles elever, hvor Grundtvig havde fungeret som lærer til han måtte rejse i utide. Ud på natten vågner Sibbern ved at Grundtvig lå på knæ i et hjørne af værelset og råbte så Sibbern var bekymret for hotellets øvrige gæsters nattesøvn. Han fik efter lang tid roet Grundtvig ned igen og de fortsatte turen mod Udby da det lyste.

Grundtvig skal da have fortalt Sibbern at han havde følt djævelen i skikkelse af en slange sno sig op hans ben. Da de ankommer Udby fortæller en bekymret Sibbern Grundtvigs fader om sønnens tilstand der ikke afstedkommer nogen panikk hos faderen. Han konkluderer med at

⁹ ”Forhandlingsprotokol” fra *det litterære selskab* året 1810. Foto. Det Kongelige bibliotek.

hans søn har anfægtelser. Denne tilstand kan have startet så tidlig som i oktober måned. H.Rosendahl skriver i sin bok: *N.F.S.Grundtvig et livsbillede* at Grundtvig d. 9.oktober sidder og læser i en historiebog: *Kotzebues præjsiske historie* hvor Grundtvig i raseri smider bogen fra sig. Han både foragter forfatteren og hader bogen og ophidsedes over udtrykket: ”Det visne kors” Grundtvig siger selv: ”Jeg læste nu Kotzebues Historie af Preussen som ret harmede mig, da blev jeg 9 de Oktbr forundelig, uudsigelig grebet, fra den Tid er al Frygt veget fra mig og ligesom en Taage gaaet fra mit Øie”.¹⁰ Han bliver optændt af kamplyst og vil tvinge folket i knæ for det kors de hånlige kalde: ”Det visne.”¹¹ Han skal selv starte et korstog her i Danmark og han indleder en intens læsning af diverse skrifter: Bibelen, Profetbøgerne og Luthers skrifter og fordyber sig i korstogene. ”Dog greb jeg Bogen, gennemlæste den med bankende hjerte og lagde den sukkende bort, da jeg intet Spor kunde finde. Dog bad jeg saa inderlig til Gud, at han vilde oplade mit Øie, om der var noget at se, jeg læste igjen atter, og atter, og jo længere jeg læste desto flere Spor blev jeg vaer.”¹² Han skal i perioden før denne intense studeren have været vældig lidt produktiv. Han skal selv have oplevet sommeren 1810 som en dvaletilstand.¹³ Under fordybelse af Davidssalmerne i Bibelen skal han pludselig have blevet sønderknust ved spørgsmålet: ”Er du selv en kristen?” (Vi skal se nærmere på dette under punkt 5). William Michelsen skriver i sin kommentar til: ”To optegnelser af Grundtvig fra kriseåret 1810” at det var rimeligvis under læsningen af Jeremias bog Grundtvig blev kastet ud i sin tid med anfægtelser.¹⁴ Der hersker åbenbart strid i dette spørgsmålet. Hans anfald skal have øgt i styrke til hans venners dybe bekymring. Ud over høsten bliver han kastet ud i vilde sjælekampe, ofte beskrevet nærmest som en døds kamp der fik ham til, ud over at overfalde sine venner, at rasere sit indbo.¹⁵ Det hele skal ifølge Ebbe Kløvedal Reich have startet en morgen, da han ikke orker at forlade sengen. Mange kilder daterer det til efter faderens jubilæum ved 50 års præstetjenneste d.5te december. Sibbern kommer og ser til ham på formiddagen hvor Grundtvig fortæller ham at han agter at blive i sengen. Dette skal have bekymret Sibbern så meget at han kommer tilbage senere samme dag ifølge Dons. Her skal Grundtvig have det så dårlig at han ravede hen over sit skrivebord så alt ramler på gulvet. Han hører indre stemmer som stilder sig tvivlende til om han er kristen. Han skal også have råbt ud ting som ikke gav nogen mening, men var udtalelser som korresponderede med hans indre

¹⁰ N.F.S.Grundtvig: ”Lidet om Jesu Kristi Aabenbaring ved Apostelen Johannes.” *Grundtvig studier* 1956.s.68.

¹¹ H.Rosendahl: *N.F.S.Grundtvig et livsbillede* s.49.

¹² N.F.S.Grundtvig: ”Lidet om Jesu Kristi Aabenbaring ved Apostelen Johannes.” *Grundtvig studier* 1956.s.69.

¹³ *Grundtvigs Erindringer og Erindringer om Grundtvig* s.50.

¹⁴ William Michelsen: *Grundtvig studier* 1956. Efterskrift til ”To optegnelser af Grundtvig fra kriseåret 1810” s.75.

¹⁵ Ebbe Kløvedal Reich: *Solskin og lyn* s.48.

stemmer. Han skal ind imellem have været så frisk at han går til sin lærerjob på Schouboes institut, men han sov elendig om natten og blev gradvis dårligere. Den sidste tid før rejsen skal de på skift have våget over ham på natten og kæmpe med ham når han fik sine anfald til han udmattet faldt tilbage i sengen. Molbech skriver senere til fru Leth og beskriver Grundtvigs tilstand som den sørgeligste tilstand hvori han nogen gange har set noget menneske.¹⁶ To dage før Sibbern rejser til Udby med Grundtvig er Grundtvig virkelig dårlig. Han råber højt og Sibbern og Dons er alvorlig bekymret. Han skubber til Dons så han vælter et bord med en vandkarafel.¹⁷ Sibbern kaster sig over ham og holder ham til han bliver rolig. Det er da de indser at de trænger hjælp og tilkalder Grundtvigs onkel fra Frederikshospitalet. Han konkluderer som bekendt med at Grundtvig ikke er syg på legemet, men kæmper for sin sjæls frelse. Da Grundtvig hører denne diagnose skal han have råbt højt: ”Jeg kæmper for alle sjæles frelse”.¹⁸ Doktoren giver Grundtvig noget beroligende og Dons bliver hos ham. Derefter sover Grundtvig, men vågner tidlig næste morgen og overfalder Dons igen. Han skal dog hurtig have genkendt ham og falder ham grædende om halsen. Grundtvig fortæller at han gerne vil gense sine forældre en sidste gang og spørger om ledsagelse til Udby. Dons bliver forfærdet og råber indtrængende til Grundtvig at han ikke skal dø. Grundtvig overfalder ham da endnu engang og denne gang er det ikke mulig for Dons at holde ham. Grundtvig skal have stedt så ilde med ham både fysisk og psykisk at Dons ikke kan ledsage ham til Udby, men må være sengeliggende.¹⁹ Faktisk blev den oplevelsen så stærk for Povel Dons, at det han blev vidne til, gav ham et knæk som han aldrig forvandt.²⁰ Dette viser hvor stærk Grundtvigs krise var. De som var udenforstående tilskuere til denne krisen var dybt påvirkede af hvor dårlig Grundtvig havde det. De var meget bekymrede for hans helse og det gav et uslætteligt indtryk. Grundtvig har været helt ude på det yderste et menneske kan befinde sig og derude har han haft det aldeles grusomt. Dette kan der ikke herske tvivl om han har selv oplevet det som at befinde sig i helvedes afgrund.²¹ Vi kan bare spekulere i styrken af krisen, men vennernes oplevelse af krisen giver nok det bedste billede man kan få af krisen. Intensiteten og styrken af hans lidelser må man have oplevet selv som sindslidende for at kunne være i nærheden af at fatte omfanget af. Det bliver derfor Sibbern som tilbyder at følge Grundtvig hjem til Udby. Det er den 20.december de skal have forladt København med eftermiddagsdiligencen med overnatning i Vindbyholt kro. Turen derved er rolig. Grundtvig forsøger dog at kommentere

¹⁶ H.Rosendal: *N.F.S.Grundtvig et livsbillede* s.51.

¹⁷ Ebbe Kløvedal Reich: *Frederik* s.136.

¹⁸ Ebbe Kløvedal Reich: *Frederik* s.136.

¹⁹ Ebbe Kløvedal Reich: *Frederik* s.137.

²⁰ Holger Begtrup: *N.F.S.Grundtvigs kristelige opvækkelse* s.67.

²¹ Hans Graversen: *Grundtvigs Salmedigting* s.15.

det han går igennem, men Sibbern kvæler det i opstarten ved at appellere til at der er andre i vognen. Ved ankomsten skal de kort have snakket med lokale folk. I følge Ebbe Kløvedal Reich er der ikke en, men flere slanger som er inde i ham og vil ud. Alt dette sker mens han sidder og skriver afskedsbrev til sine elever. Han skal have oplevet det som fysisk smerte som får ham til at miste pennen i hånden og sidenhen vælte stolen. Han hører stemmer og ser andre mennesker og de nordiske guder og både de og slangerne taler til ham og giver ham ordrer. De spørger om han skal frelse verden og siger at han skal følge dem. Ifølge Ulrich Vogel oplever Grundtvig at det er Satan selv han møder i en slanges skikkelse på Vindbyholdt kro den nat. Grundtvig opfatter krisenatten som en oplevelse af syndefaldet.²² Han prøver at jage alle væk ved desperat at bede Fadervår på knæ i hjørnet af rummet. Sibbern vågner og bliver rædselsslagen. Han giver Grundtvig noget beroligende alt imens Grundtvig siger foruroligende ting til ham, men som han forstår er noget Grundtvig svarer til nogen eller noget, som bare Grundtvig kan se og oplever. Han skal have roet sig efter at have udtalt at hans liv tilhører Faderen i Jesu Kristi ihukommelse. Det er som om Grundtvig føler en lettelse der gør at han falder til ro og kan sove. Næste morgen ved daggry vækker Sibbern ham. Kilderne er her uenige om Sibbern kører i forvejen hjem til faderen i Udby. For forståelsen af krisen har det ingen betydning. Men trolig kører de sammen til Udby siden Sibbern ikke nævner dette og siden det ville være naturligt at tro, natten taget i betragtning, at Sibbern ikke ønsker at forlade Grundtvig før han er overladt i andres varetægt. Sikker er det at han umiddelbart efter ankomsten sætter Grundtvigs far ind i sønnens tilstand. Han skal være ganske febrilsk og præget af alvoret, da han sætter faderen ind i problemstillingen vedr. sønnen. Faderen kender dog til følelsen af anfægtelser og slår det hen som netop dette. Han synes at virke nærmest beroliget efterhånden som Sibbern beretter. Allerede d. 23.december, altså to dage efter ankomsten til Udby er Grundtvig så nærværende at han magter at skrive breve til sine venner. (Den 24.december skriver han til Sibbern.) Han er dog så ude af balance at han ofte bliver dybt bevæget eller græder i alle mulige sammenhænge. Dette vedvarer under hele hans ophold i Udby. Ifølge: P.Høyer-Christensen, senere sognepræst i Udby, er Grundtvigs følsomme sind bevidnet af sognebørn der havde ham til konfirmationsforberedelse. Grundtvig kunne blive så bevæget under undervisningen at han knælede ned iblandt dem og bad for hver enkelt af dem.”Det gjorde stærkt Indtryk på Børnene, saa de aldrig glemte det”.²³ Den 29.december er han tilbage i København. Selv om han trolig er dårlig langt ud i året 1811 er hans akutte krise centreret omkring en relativt kort

²² Ulrich Vogel: *Bankede på ved paradis* s.35.

²³ P.Høyer-Christensen: *Kapellanen i Udby* s.55.

periode. Finn Abrohamowitz kalder meget rammende denne krisen for Ragnarok som er den endelige kamp mellem guder(aser) og jætter der fører til den gamle verdens undergang og den sande dags morgendæmring. Som med Grundtvigs krise skal dette Ragnarok foregå under stor smerte og angst, men det er nødvendig for at et nyt og sandere liv kan vokse frem.²⁴ Da han efter at have undslået sig fadderens anmodning om at overtage hans stilling p.g.a.dennes sygdom i flere omgange giver han efter moderens anmodning efter. Grundtvig kalder selv krisen for hans sindssygdom,²⁵ men nogen kronologisk beskrivelse eller fremstilling af den dramatiske tiden giver han ikke.

Hjalmar Helweg hævder at Grundtvig fra midten af december og til rejsen til Udby var i deprimeret sindsstemning og han led af en betydelig motorisk uro, en uro som han til dels mener måtte være begrundet i angst. På Vindbyholt oplever Grundtvig desuden en følelseshallucination, en legemlig fornemmelse af berøring, hvor en sådan ikke fandt sted i virkeligheden.²⁶

Grundtvig skal ofte vende tilbage til denne krisen i sine prædikener og digtning. Det stærkeste er nok et digt der er bygget over Davids 42. salme. (Salme nr.410 i den danske salmebog)

Som tørstige hjort monne skrige fra 1811. Digtet bliver senere trykt i digtsamlingen *Saga*.

Vers 3 lyder:

Jeg er udi hjertet så bange,
de afgrunde ligge så nær,
og på deres rand må jeg gange,
det er kun en jammerlig færd;
jeg svimler, mig rædsel nedknuger,
mig afgrunden visselig sluger,
o Herre! o, hør mine skrig!

Således siger han følgende i en senere prædiken: ”Lige fra den dag, da det slog mig som en Hammer, der knuser Klipper, hvad Herren siger til den ugudelige: Hvad kommer det dig ved at fortælle mine Skikke, og vil du tage min Pagt i din Mund, da du dog hader Tugtelse og kaster mine Ord bag dig”. I en anden prædiken siger han: ”O, har vi fornummet, hvad det betyder at være under Guds vrede, at høre den alvidendes almægtige Tordenrøst forkynde os Døden, den evige Død og Hevedes Pine, - føle sig omsnoet af den gamle Slange, som er

²⁴ Finn Abrahamowitz: *Grundtvig Danmark til lykke* s.83.

²⁵ *Grundtvigs Erindringer og Erindringer om Grundtvig* s.49.

²⁶ Hjalmar Helweg: *N.F.S.Grundtvigs sindssygdom* s.29.

Djævelen, føle Hjertet opfyldt af hans Gift: med Hovmod, Gerrighed og Vellyst, og med alt dette føle sig aldeles udygtig til strid, uvillig til Anger, ved vi af Erfaring, hvordan man er til mode, naar det sortner for Sjælens Øje, naar vi ser, at der er ingen Redning fra den evige Pine, mærk vel, den evige.” Den første krisen forløste ham som salmedigter. Han skriver: *Dejlig er den himmelblå*, som er den første virkelige salme fra Grundtvigs hånd, det enfoldige, barnlige og billedrige, som vi træffer i andre af hans julesalmer, er her fuldt til stede.²⁷

4) ”Fristerinden på Egelykke” Grundtvigs forelskelse i Contance Steensen de Leth.

Herunder sporadisk nævnt Grundtvigs forhold til andre kvinder i hans liv.

At være alvorlig forelsket er ikke en fornuftsaseret tilstand. Alligevel er det netop fornuft, man traditionelt har forsøgt at tilskrive Grundtvig i hans forelskelse i fru Steensen de Leth. De fleste kilder medgiver at Grundtvig var alvorligt ulykkelig forelsket, men samtidig vises der til den enorme påvirkning Goethe havde haft på den tiden med sin unge Werther der begikk selvmord efter at have oplevet en ulykkelig forelskelse og derefter at kunne påvise en mulig sammenhæng med Grundtvig, at han skulle være optaget af ideen om en ulykkelig forelskelse. Andre kilder vægtlægger fru Steensen de Leths rolle som muse og litterær forløser for Grundtvig. At han blev et ægte barn af romantikken igennem hende. Enkelte kilder fremhæver at han oplevede at elske livet højere ved at nære så stærke følelser og at Grundtvig skulle nære en abstrakt og analyserende holdning til sin egen forelskelse. Dette begrundes ofte med Grundtvigs egne ord: ”en Trang til Liv, stærk som, ja, var det mulig, selv stærkere end Trangen til Kærlighed”²⁸ og ”hun – Jeg føler det- er ikke Genstanden for min Ahnelse, men kun dens Udtryk, dens i sig vilkaarlige, men for mig uvilkaarlige Billede”.²⁹ Grundtvig skulle her angivelig slå fast at det er hans tilstand af alvorlig forelsket der optager ham mere end Constance som person. Udfra kildematerialet kan det se ud som at der ofte har været et udpræget ønske om at kanalisere Grundtvigs ulykkelige kærlighed ind i en epokegørende dannelsesproces som forløser ham som digter. Det er godt mulig Grundtvig blev forløst som digter i sin tid på Egelykke. Det er også godt mulig at Heinrich Steffens (iøvrigt hans fætter) forelæsninger som indførte romantikken i Danmark fik grobund hos Grundtvig i den perioden. Den højstemte stil hvormed Grundtvig betror sin dagbog på Egelykke sine følelser bekræfter dette. Men Grundtvig var aldrig et ægte

²⁷ Hans Graversen: *Grundtvigs salmedigtning* s.18.

²⁸ *N.F.S.Grundtvigs udvalgte skrifter* bind 1 s.77.

²⁹ *N.F.S.Grundtvigs udvalgte skrifter* bind 1 s.96.

barn af romantikken. Den panteisme der er så karakteristisk for romantikken var ham inderlig fremmed. I panteismen er alt som er skabt guddommelig både naturen og i særlig grad mennesket som via anelsen lader sig forene med Gud. Grundtvig havde på det tidspunkt alt for stærke bånd knyttet til den lutherske kristendom som han var vokset op med i sit hjem i Udby. Han var ofte uenig med sin fars dogmer, men klarede aldrig helt at løsrive sig. Johan Grundtvig store modsætninger hed i pagt med Luthers teologi: synd og nåde. Senere i livet definerer Grundtvig sine modsætninger som liv og død. Men allerede nu er han under sine følelsers tryk ført ind på de grundproblemer, der skulle blive hans: liv overfor død, forholdet mellem det jordiske og det himmelske.³⁰ Hans største problem med romantikken er at der ikke skilles imellem det onde og det gode (djævel og Gud), som Grundtvig mener at der altid vil stå et skilde imellem. Dette umuliggør panteismen, som ser en helhed i tilværelsen, at alt går op i en højere enhed. Om Grundtvig havde gjort sig disse tanker på dette tidspunkt er uklart, derfor kan man naturlig nok udfra hans poesi skrevet på den tiden konkludere med at Grundtvigs digteriske form er romantikens, men dog med visse modifikationer: for i syner, i billeder og i ordvalg er han for det meste sig selv. Hans poetiske grundform og vigtigste litterære figur er kontrasten. ("da tændte sig lyset i mørkets skød"), men i al sin mangfoldighed er det såre enkelt, men tillige så orginalt, at det ikke kan kendetegnes med navne, der er hentede udefra.³¹ Dette er dog sekundært i Grundtvigs følelsers dybde, men kan snarere definere formen. Man kan opsummerende sige at Grundtvigs livssyn var en slags kristen realisme og med det menes at Grundtvig havde en erkendelse af grænserne for menneskeåndens kræfter og havde en dyb overbevisning om en uforligelig grundmodsætning i tilværelsen.

At Grundtvig ret og slet gikk fra hans tid på Egelykke med dybe ar i sjælen er ligesom for banalt.

Grundtvig er også selv med til at give grobund for den dragning idet han selv i sine dagbogsnotater fra den tiden siger: "Dog tilbage paa Forstandens jevnere Vej! Gaaende paa den, maa Jeg vel kalde det en Lykke, at min Kærlighed var ulykkelig, siden den gjorde Mig virksom, og bidrog til mine Kundskabers Forøgelse".³² Han er desuden utrolig poetisk når han beskriver sin tid på Egelykke og bruger store volumiøse og svulstige ord når han beskriver Constance eller sine følelser.

³⁰ *Dansk litteraturhistorie* s.504.

³¹ Søren Holm: *Kingos, Brorsons og Grundtvigs julesalmer* s.45.

³² *Grundtvigs Erindringer og Erindringer om Grundtvig* s.42.

De depressive lidelser stiller klart alle psykiatriens definitions- og afgrænsningsproblemer til skue. Et af problemerne opstår fordi alle mennesker kender stemningssvingninger fra sig selv, hvorfor det således principielt ikke er et sygeligt fænomen, men alligevel ”Ved pludselig dødsfald, svær sygdom eller alvorlig kærlighedssorg kan reaktionen blive så voldsom, at personen må siges at være psykotisk”.³³

Hjalmar Helweg drager ikke den kopling overhovedet. Han bruger 9 linier på at beskrive årene på Egelykke og af de 9 linier konkluderer de sidste tre linierne med at Grundtvig gennem det han kalder ivrig læsning vågner op til et livligere åndeligt liv som gav sig udslag i en glødende interesse for den nordiske mytologi. Der er ikke et ord om Grundtvigs sindstilstand på Egelykke eller i tiden bagefter som kunne relateres til Grundtvigs ulykkelige kærlighed. Han siger selv at det selvfølgelig er vanskelig at se hvornår de første tegn til sindssygdom viser sig. Det er bare underlig at der alligevel ikke gøres en analyse af Grundtvigs ulykkelige kærlighed i den forbindelse. Det er dog en gennemgribende mangel ved Hjalmar Helwegs bog at han generelt ikke forsøger at spørge om årsagen til Grundtvig bliver syg, men bare koncentrerer sig om sygdomsbilledet. Denne mangel er også Ulrich Vogels hovedanklage mod Hjalmar Helweg (se side 3).

Ulrich Vogel hænger sig op i Grundtvigs egne ord og slår fast at Grundtvig beskriver sin tilstand af forelskelse først og fremmest og giver derved Constance en underordnet rolle og at hans ufuldbårde kærlighed er udtryk for en trang til liv. Ulrich Vogel mener at Grundtvig selv analyserer sig frem til at mennesket står under endelighedens fortegn og derfor kun kan give øjeblikkelig tilfredsstillelse.³⁴ Gennem kærligheden til Constance bliver hans evighedslængsel vakt. Jordisk kærlighed imellem mennesker er kun sjælt uforanderlig og realiseringen af den højeste kærligheden kan kun ske når alt andet i verden er forgangen. Konklusionen bliver at Grundtvig transformerer sin kærlighed til Constance ind i en trang til livet d.v.s at den menneskelige længsel efter varighed og bestandighed bliver indfriet af religion – og liturgi som skal lede mennesket til erfaringen af det transcendent.³⁵ Her er vi så fremme ved Grundtvigs afhandling: *Om Religion og Liturgie* fra 1806 som Ulrich Vogel fastholder er til stor hjælp ved bearbejdelsen og overvindelsen af hans krise i 1810/1811.³⁶ (Grundtvig bearbejder i denne afhandling spørgsmålet om mennesker behøver tro. Tro defineres i den forbindelse hos Grundtvig som: ”fast indvortes Vished om Tilværelsen af

³³ Per Vendsborg: *Psyriske lidelser bind 1: klassisk psykiatri* s.60.

³⁴ Ulrich Vogel: *Bankede på ved paradis* s.23.

³⁵ Ulrich Vogel: *Bankede på ved paradis* s.24.

³⁶ Ulrich Vogel: *Bankede på ved paradis* s.24.

noget Usynligt og vores Forbindelse med Samme ved noget Usynligt i os selv.” Mennesket må have tro, hvis det ikke skal modsige sig selv. Tro er historisk ældre end videnskab og vil derfor altid vedblive at være al videnskabeligheds rod og grundvold.)

Grundtvigs undladelse af at nævne Constances navn i sine optegnelser fra den tiden bliver brugt som argument for at det egentlig ikke er hende som person hans følelser er rettet imod. Den mest iøjnefaldende grund til Constances navn ikke nævnes må jo være at Grundtvig befinder sig under samme tag som Constances mand og hans følelser for hende mildt sagt er upassende og vil få store konsekvenser for hans videre karriere ja det ville være en skandale. Det største paradoks i dette er jo om det overhovedet er mulig at forholde sig analyserende til sin egen forelskelse?

Marts 1805 ankommer den unge Grundtvig godset Egelykke på Langeland hvor han skal være huslærer for den lettere uvrone otte årige knægt Carl. Jobbet blev præsenteret for ham ved et sammenfald af tilfældigheder og var lige ved ikke at blive hans, fordi han ikke talte fransk. Han var i pengenød og hans fader havde i forvejen stor gæld, men alligevel var han til dels uhøflig ved ansættelsessamtalen. Hans held var at den adjutant som skulle finde en huslærer til sin nevø mente at en mand med sine meningers mod var lige det den forkælede nevø havde brug for og derfor fik han jobben.³⁷ Allerede det første mødet med hans mor Constance gør indtryk. Hun kommer hen og præsenterer sig i en enkel hvid kjole med højt bryst og nogle store mørkeblå øjne,³⁸ hun er desuden livlig og munter. Den første aften skal allerede give en forsmag på hva deres forhold skal indeholde: de diskuterer den store danske preromantiske digter Johannes Ewalds: *Balders død*. Constance var ud over at være meget smuk en begavet og belæst dame. Hun havde giftet sig med kaptajn Stenersen de Leth som var aldeles uinteresset i poesi og andre åndelige emner hans frue var interesseret i. Det at anskaffe en huslærer var dog hans ide, da han ikke havde tiltro til sin kones evner for ordentlig opdragelse. På det tidspunkt Grundtvig gør sin entre i deres hjem er ægteparet Steensen-Leth ganske fremmedgjorte for hinanden. Kaptajnen skal efterhånden bruge mer tid med sin forvalter end med sin kone og Constance føler sig ensom og er åndeligt ustimuleret. I Grundtvig kunne Constance få udløb for alle sine åndelige længsler. Med ham læser hun ældre og nyere digteres værker fra Shakespeare til Oehlenschläger og med ham har hun mange åndrige livliglette og alvorlige samtaler.³⁹

³⁷ Finn Abrahamowitz: *Grundtvig Danmark til lykke* s.37.

³⁸ Ebbe Kløvedal Reich: *Frederik* s.69.

³⁹ H.Rosendal: *N.F.S.Grundtvig et livsbillede* s.31.

Constance udvikler umiddelbart en stor begejstring for Grundtvigs pædagogiske evner overfor hendes søn, idet han lover at bygge videre på hendes ideer om børneopdragelse og lover hende at det skal være Carls sande lyst som skal styre hans skolegang.⁴⁰

Grundtvig bliver for hver dag som går mere og mere indtaget i husets frue.

Han giver Constance navnet Laura.

Dette tætte åndelige sammenhold Constance og Grundtvig udvikler er dog så tæt, at det ikke har kunnet undgå at blive bemærket af Constances mand, som ved en anledning igennem sin forvalter giver Grundtvig en kraftig repremande, dog skjult under kritikk af Grundtvigs udseende og at han lærer sønnen unyttige ting. Grundtvig skal have blevet vældig oprevet over denne samtalen.

Den udløsende faktor for denne irettesættelse skal have været en prædiken hvor Grundtvig lader sin skindsyge få frit udløb. Ebbe Kløvedal Reich nævner i sin bok: *Frederik* om et flere dages besøg af to dragonløjtnanter som angivelig skal have placeret Grundtvig i sjalusiens varetægt. Grundtvig opsøger umiddelbart kaptejnen som ikke vil stå i vejen for han rejser.

Den næste morgen har Constance talt Grundtvigs sag og kaptejnen må give Grundtvig en undskyldning og bedyre sin taknemlighed overfor sønnens nyvundne uddannelse. Forvalteren har dog stadig et horn i siden på ham og angriber ham sammen med en forkarl. Efter at være blevet forsøgt skamklippet møder han Constance under en stor bøg (der i dag stadig kaldes Grundtvigs bøg) hvor de omfavner hinanden. Constance lader Grundtvig vide at hun dels er vidende om hans store sjælekvaler, men også at hun selv nærer følelser for Grundtvig og ønsker han skal blive på Egelykke. Constance skal være blevet virkelig trist da Grundtvig senere rejste og skriver kort før Grundtvigs forlovelse med Lise Blicher til Grundtvig at hun savner ham og anklager ham for at bare have forladt hende på Egelykke.⁴¹ Med den seneste udvikling har de ikke længere de bedste forudsætninger for at fortsætte deres åndelige fællesskab. Grundtvig blev på Egelykke to år til efter dette opbrudet, men prøvede at kanalisere sine følelser over i et større historisk forskningsarbejde. Han får da også trykt nogle arbejder. Dette lykkedes kun delvist idet kærligheden ikke lader sig fordrive. Man kan også i hans arbejder fra den tiden opleve at få inddirekte indblik i hans situation. I sin afhandling: *Lidt om Sangene i Edda* hvor han beskriver Nordens oldtid. Han tager for sig Frejs elskov til jættekvinden Gerda som et led i en række forsyndelser fra gudernes side der fører til deres undergang i Ragnarok.⁴² Her sammenligner han sig selv og sin situation med

⁴⁰ Ebbe Kløvedal Reich: *Frederik* s.74.

⁴¹ Ebbe Kløvedal Reich: *Frederik* s.111.

⁴² H.Rosendal: *N.F.S.Grundtvig et livsbillede* s.34.

Constance hvor hun er i stand til at volde hans undergang. I: *Videnskabelighed og dens fremme* fra 1807 taler han om usædelighed hos den studerende ungdom og beskriver under et afsnit om ulykkelig forelskelse: ”Elsker han ulykkelig, da er han ikke mer sin egen, men Skæbnens, og han kan ikke vide, om hans Muskler vil tabe Spændkraften i den uhyre Kamp mellem alt og intet, og han nedsegne som en visnet Blomst paa Werthers Gravhøj eller ikke”.⁴³ Constance derimod var meget opstemt i denne perioden fordi hun var bevæget og meget lykkelig over Grundtvigs store kærlighed for hende. For Grundtvig var dog ikke dette platoniske forhold nok. Han længtes inderlig og græd på sit værelse når han var alene. Grundtvig led under at være så tæt på sin store kærlighed uden at kunne fuldbyrde den. Han sov dårligt og så ingen vej ud af sit følelsesmæssige dilemma. Den Grundtvig som hans eneste ven fra København på den tiden: Peter Nikolaj Skovgaard mødte da han besøgte Grundtvig på Egeløkke sommeren samme år som Constance og Grundtvigs møde under bøgen, vakte ham stor bekymring. Der var kommet en egen, veg, lidt fornærmet fraværende tone i Grundtvigs væsen,⁴⁴ som fik Skovgaard til at foreslå Grundtvig at han burde forlade Egeløkke og komme tilbage til København. Dette forslag blev gjort uden Skovgaard var vidende om Grundtvigs kærlighedskvaler, men bare ud fra ren og skær bekymring for vennens fremtoning. Grundtvig siger selv om sin sjælelige tilstand: ”Jeg behøvede blot at vide jeg elskede, for at blive saa ulykkelig som jeg kunde blive”, ”Aar henrandt, og svag nedsank jeg i den mørkeste Tungsind.- ak jeg vandrede mørke, vildsomme Stier; thi jeg havde intet Hjem. Denne Verden var lukket for mig, og min Aand manglede Kraft og hva end var mer, Lyst til at skabe sig en ny.”, ”Tilværelsen kan intet Værd, ingen Virkelighed faa i mit Øje, uden at den maa træde frem i Hende, som jeg evig tilbeder, og hvorledes kan jeg stirre paa denne Punkt, uden at fortvivle!”.⁴⁵

Grundtvig har selv skrevet stærke ord om sin kærlighed: ”Jeg så en kvinde, og jeg, Kærlighedens koldeste, bitreste Spotter, elskede i det første Nu saa dybt, saa glødende, som det er en Dødelig mulig”,⁴⁶ og i Digtet ”Laura” fra 1806.

Jeg vandred tankefuld i vår
Og skued tre fioler stå
På dødes urtegård.
Så såre skælvede de små

⁴³ H. Rosendal: *N.F.S. Grundtvig et livsbillede* s.38.

⁴⁴ Ebbe Kløvedal Reich: *Frederik* s.78.

⁴⁵ *Grundtvigs Erindringer og Erindringer om Grundtvig* s.44-45.

⁴⁶ *Grundtvigs Erindringer og Erindringer om Grundtvig* s.44.

I Østens kolde ånde
 tæt klynged til hinandens bryst
 de søgte ly, de søgte trøst
 og klaged deres vande.

Jeg plukked dem sigende: I
 skal varmes ved glødende læber,
 betegnende den harmoni,
 hvorefter så såre jeg stræber,
 thi blå er og himmelens bue,
 hvis hvælving mig anelser gav-
 og Lauras det strålende øje
 er blå som det dybe og høje.

Jeg kyssed de spæde og se:
 Til een blev de duftende tre
 Så mindet om tiden, der svandt,
 Ja, anelsen selv af det høje
 med kærligheds ild sig forbandt
 i – Laura – dit strålende øje.

Stærkere er det omtrent ikke mulig at beskrive kærligheden, men var: ”blevet saaret paa det ømme Sted, hvormed alt det kommer op, der ligger dybest i os”⁴⁷. Det er åbenlyst at den rige poesi brød frem i samme perode. Det er dog irrelevant for denne problemstilling. Grundtvig var sjæleligt spillet ned i en anden division. Han var slået ud af sin ulykkelige kærlighed, men Holger Begstrup kommer også ind på i sin bog: *N.F.S. Grundtvigs kristelige opvækkelse i vinteren 1810/1811* at Grundtvig også oplevede dette som en synd. Han begærede en anden mands kone og at der også i den anledning opstod en voldsom kamp i hans indre. Dette er godt mulig for det er vanskelig at holde tingene fra hinanden. Det som er sikkert er at hans kristelige dimension gør utvivlsomt hans situation meget verre. Han føler skam og skyld for de følelser han nærer selv om han ikke lever de ud. Hans stærke sædelige vilje gjorde alt for at nedkæmpe og tvinge den blusende attrå.⁴⁸ Der er fire stærke tilkendegivelser af Grundtvigs

⁴⁷ H.Rosendal: *N.F.S.Grundtvig et livsbillede* s.32.

⁴⁸ Holger Begstrup: *N.F.S.Grundtvigs kristelige opvækkelse* s.7.

kærlighed for Constance i de næste årene. Halvandet år senere skriver han følgende i et brev til sin ven Povel Dons: ”Hvo som har elsket, alene kun veed: Døves, ej dæmpes, kan Kærligheds Smerte, Lindres, ej læges, kan saarede Hjerter.”, Fortalen til Dimisprædiken er dateret på Constances fødselsdag. Dette kan selvfølgelig være en tilfældighed, men Grundtvig havde ofte sansen for detaljer og elskede at skrive i koder særlig når det gjald hans ”forbudte” kærligheder. Da han bliver syg i december beder han sin ven Molbech skrive og underrette Constance. Netop hende og ikke andre der måtte være mer nærliggende på dette tidspunkt. Begge disse to sidtnævnte tilkendegivelser af hans kærlighed kommer da to år efter han har forladt Egelykke. Så langt frem som i 1811 skriver Grundtvig et digt: *Til en veninde* som beskriver med stærke ord den ulykkelige kærligheden til Constance, men samtidig er denne sindstilstanden beskrevet i datid. Det er nu en Grundtvig som endelig efter årevis kan se situationen udefra, dog ikke så meget end at følelsene kan beskrives pinlig nøjagtigt. Digtet er skrevet i anledning af Constances fødselsdag på skærtorsdag d.11.april 1811. Han beskriver også det kristelige påskeunderet og sammenligner der med aprilvejret hvor sneen smelter og naturen vågner til live efter en lang vinter. Grundtvig henter ofte billeder fra naturen i sin poesi og salmedigtning. Påskeunderet bliver her også billede på hans overvinding af hans ulykkelige kærlighed. Her er der gået 3 år efter han forlod Egelykke og først nu har kærlighedssorgen sluppet taget.

Der er stor grund til at tro at Constance var hans livs store kærlighed. Kærlighedens styrke kan sammenlignes med hans senere store kærlighed for hans anden hustru Marie Toft, som også var ham jævnbyrdig. Forskellen er dog at i forholdet til Marie Toft var Grundtvig blevet en moden mand med dertilhørende stor livserfaring og indsigt i kærlighedslivet. Det som gør at denne kærlighed står i særstilling er det faktum at det var hans første store kærlighed (han var forelsket i Marie Blicher før dette, men ikke men denne intensiviteten). I hende fandt han sin ligemand. De mødtes både på et åndelig og et fysisk plan. Det er også sandsynligt at Constance gengældte hans kærlighed.

Problemet var at Grundtvig var en meget moralsk mand. Han havde aldrig tilladt sig selv at give efter for sit begær af to årsager: Han havde læst Johann Gottlieb Fichtes bog: *Die bestimmung des Menschen*, han var bange for at hvis de realiserer deres kærlighed ville hans store stærke følelser for hende forsvinde, at deres kærlighed kommer ned på et lavere niveau. Han er bange for at det ikke er hende som er mål for følelserne, men selve tanken på deres ophøjede kærlighed. Alle efterfølgende forskere har dog også lagt vægt på dette. At det er kærlighedens væsen som ide og ikke Constance som går ind under huden på ham og det er højst naturligt for det er det Grundtvig selv skriver. Der er dog grund til at tro at de enorme

følelser han oplever skræmmer ham. Han prøver desperat at forholde sig rationelt og analyserende til dem som med alt andet i hans liv. Samtidig må han erkende at det ikke lykkes: han skriver selv i sin dagbog at hans lidenskab aldrig har været heftigere, mere brændende og fortærende end siden det øjeblik, han troede sig hævet over den. Han er overvældet over styrken i sine følelser og at han ikke er i stand til at styre dem. Tanken på et kærlighedsforhold til Constance skræmmer ham. Desuden var der det religiøse aspektet: Grundtvig troede på, at alt, hva der skete i verden, var et led i virkeliggørelsen af Guds plan.⁴⁹ I hans dagbogsoptegnelser angriber han Gud for hvorfor han måtte befinde sig her og blive udsat for denne kærligheden for at derefter opleve den forsvinde, men samtidig ser han denne oplevelsen af lidelse og forelskelse som et led i en bestemmelse fra forsynet.⁵⁰ Dette har Gud lagt på ham som en fristelse og dette er en fristelse til et moralsk fald, hvis han hengiver sig til Constance som er en anden mands hustru. Grundtvig bruger her sin nedarvede moral som bolværk mod følelserne.⁵¹ Han kæmper en kamp med sig selv på den tiden som tapper ham for kræfter. Han kæmper imod de følelser han ved eksisterer, men samtidig vil han ikke vide af dem fordi de ikke gør ham, i egne øjne, til et moralsk menneske og uden at være et moralsk menneske kan han ikke indfri Guds plan med ham.

På sin fødselsdag d.8.sept. gør Grundtvig status over situationen. Han sætter et stort spørgsmålstejn ved om mennesket selv er sin skæbnes herre. Han føler han kæmper imod sit indres følelser som han oplever sig selv som slave af og alligevel er alt kamp forgæves, for han elsker lige stærk og med samme dybde. Han kommer til at se sit liv som en kamp for ikke at gå til grunde i en dådløs længsel efter den uopnåelige Constance Leth.⁵² Constance har vist sin sympati for Grundtvig ved at hun forærer ham en meget flot bibel.⁵³

Det er et trist syn der møder den sjæleramte Grundtvig da han rejser tilbage til København den 1. maj 1808 og møder resultatet af Københavns bombardement i september 1807 og brandene. Universitetet, Vor Frue kirke og flere hundrede huse var ødelagt.⁵⁴ Man mener så mange som 1600 københavnere døde, da englænderne bombarderede København og mindst lige så mange var sårede. Grundtvig har i tillæg til sin kærlighedssorg netop mistet en god ven: Peder Willemoes. Grundtvig blev kendt med den danske søhelten, da denne kortvarig boede på Tranekær slot, da han skulle lede en troppetransport fra Langeland til Lolland. Langeland havde pludselig fået en strategisk betydning, idet den engelske flåde beherskede

⁴⁹ William Michelsen: *Den sælsomme forvandling i N.F.S. Grundtvigs liv* s.7.

⁵⁰ Finn Abrahamowitz: *Grundtvig Danmark til lykke* s.49.

⁵¹ Finn Abrahamowitz: *Grundtvig Danmark til lykke* s.49.

⁵² William Michelsen: *Den sælsomme forvandling i N.F.S. Grundtvigs liv* s.16.

⁵³ Grundtvigs mindestuer i Udby. Foto.

⁵⁴ Ebbe Kløvedal Reich: *Solskin og lyn* s.53.

Storebælt. Siden Kaptajn Steensen de Leth var stabsofficer, tilbød han sin hjælp ved at flytte hele sin husholdning incl. Grundtvig til Tranekær slot, for at bistå greve Ahlefeldt-Laurvig der var øens øverstbefalende og bosat på Tranekær slot. Venskabet blev intenst, men kortvarig idet Peder Willemoes allerede året efter faldt i kamp, da hans skib: ”Prins Christian Frederik” bliver overrumplet af to engelske linieskibe ud for Sjælland Odde. Fredrik tog dødsfaldet meget tungt og skrev både nekrolog og en klagesang over sin ven: *Kommer hid, I piger små* var med i bagagen til København og den blev trykt året efter.

(Klagedigtet skal senere komponisten C.E.F. Weyse sætte musikk til og den 17. oktober 1838 under et *Mands Minde* foredrag på Borchs kollegium bliver den sunget og dermed er traditionen med den folkelige fællessang skabt.⁵⁵)

Napoleonskrigene og Danmarks mislykkede forsøg på at holde sig neutrale skulle efterhånden koste Danmark dyrt: en ribbet flåde, en elendig økonomi der senere, den 5. januar 1813, skulle resultere i statsbankerot og året efter tabet af Norge til Sverige.⁵⁶ At dette skulle være en ung litterats modelune (som Goethes Werther) er så langt væk fra den virkelighed Grundtvig nu oplever: han har dybe sorger i sit sind - et sår der havde svært ved at læges.⁵⁷ I tre år havde hans sjæl lidt under disse enorme følelsers tyngde. Hans sindstilstand har gået i bølgedale alt efter Constances tilkendegivelser på sin interesse og sin mangel på samme. Han kom til Egelykke som en kejtet, ung og usikker⁵⁸ mand og totalt uerfaren var han i kærlighedslivet. Dette mødet med Constance var et møde med en verdensdame. Hans sind gennemgik i disse tre år op og nedture som for et følsomt sind som Grundtvigs må have været aldeles ødelæggende. Han viste desuden at dette var en kærlighed som ikke kunne realiseres. Grundtvig var så nedbrudt at han har selvmordstanker. Dette beskrives stærkt i hans digt *synet*. (Digtet er lagt til opgaven som vedlæg)

Det er Grundtvigs netop afdøde søster der er kommet for at bringe ham trøst og forhindre at han følger hende i døden.

Denne sorgen er første nedbrydning af hans sjæls styrke i en serie af hændelser som leder frem til hans sammenbrud i 1810. Det afgørende for hans sjælsudvikling i de følgende år er, at han fremdeles bærer på dette hjertesår, som han prøver at glemme under et mere og mere overspændt arbejde med bøgerne.⁵⁹

⁵⁵ Dag Thorkildsen: vejledningstime høsten 2008.

⁵⁶ Ulla Gjedde Palmgren: ”Alle fagre pigers ven” *Weekendavisen*. 01/08 2008.

⁵⁷ *Dansk litteraturhistorie* s.510.

⁵⁸ Ulla Gjedde Palmgren: ”Alle fagre pigers ven” *Weekendavisen*. 01/08 2008.

⁵⁹ Holger Begtrup: *N.F.S. Grundtvigs kristelige opvækelse* s.12.

I Kaj Munks skuespil: *Egelykke* som havde premiere på det Kongelige Teater d.17. september 1940 bliver der også draget en interessant kobling imellem Grundtvigs ulykkelige kærlighed og hans sindssygdom. Stykket foregår på godset Egelykke hvor Grundtvigs tiltagende kærlighed for husets frue kaster ham ud i et indre stormvejr, hvor han er både stormende og fortvivlet forelsket.⁶⁰ Fjerde akt foregår efter at Grundtvig netop er blevet ydmyget på det groveste af Constance og nu kastes han ind i sin sindssyge. Fjerde akt er også stykkets store monolog hvor Grundtvig kæmper med sig selv og det er tydelig at Kaj Munk har haft et indgående kendskab til Grundtvigs sygdomsbillede. Hans krise gennemleves i løbet af en nat og kulminerer i et regulært anfald af vanvid.⁶¹

Helt i slutten af dette akt er Grundtvig blevet omvendt og har forstået sit kald da dagen gryr. Selv om der ikke er tvivl om at Kaj Munks poeng er at Constance har vakt ikke bare kærligheden, men også ånden til live i Grundtvig og dette har bragt ham til kristendommen, står det klart at det for Kaj Munk er den ulykkelige og store kærlighed til Constance der driver Grundtvig ud i sindssygen.

Det er trist at Grundtvigs første store kærlighed skal gøre ham så ulykkelig, men det er dobbelt trist at Grundtvig, belært af trusselen fra de store følelser, forlover sig med en kvinde han ikke elsker. Kort efter Grundtvig har overvundet sin krise, i året 1811, forlover han sig med Elisabeth, lillesøsteren til Marie Blicher. Han har i starten af deres ægteskab, været betaget af hende. Hun skal efter sigende have været utrolig smuk. Desværre forsvinder betagelsen ret hurtig, hvilket man bedst kan få et overblik over ved at se på Grundtvigs breve til Elisabeth.⁶² De fleste breve er mere skrevet om dagligdags ting og omhandler mest Grundtvig selv. Han viser sjældent store følelser og det han skriver minder mere om faderlig eller venskabelig omsorg. Glemte er alle store ord om kærlighedens væsen. Han skal da heller ikke have skrevet kærlighedsdigt til Elisabeth. Som årene går bliver Elisabeth mere og mere ulykkelig i sit ægteskab med Grundtvig, hun lider både over at have et alt for følsomt sind, samt at der er kommet en kynisme i Grundtvigs væsen overfor hende.

Han er ikke hjemme på deres sølvbryllupsdag og han flørter uden at skjule det med andre kvinder. Da Elisabeths liv gik mod enden interesserede Grundtvig sig mere for Marie Toft. Da sønnerne bebrejdede ham det, skal han have svaret: ”Jeg er mere optaget af det levende end af det døende”.⁶³ Brutalt, men sant. Dette betyder selvfølgelig ikke at Elisabeth ikke har haft stor betydning for Grundtvig. Han havde en stor fortrolighed til hende og hun støttede

⁶⁰ Per Theil: ”Kaj og kulturkampen” *Politiken*. 28/07 2008.

⁶¹ Per Stig Møller: *Munk* s.471.

⁶² N.F.S.Grundtvig: Brevveksling mellem N.F.S.Grundtvig og hans hustru Elisabeth 1814-1848.

⁶³ Poul Borum: *Digteren Grundtvig* s.240.

ham virkelig i både gode og onde dage. Hun kunne få de få penge Grundtvig tjente i lange perioder, til at strække sig i det utrolige og det trygge og stabile hjem hun skabte for familien, gjorde at Grundtvig uhindret kunne koncentrere sig om sin mission. Det som har betydning i denne sammenhæng er at Grundtvig kort efter brylluppet hurtig får en fornemmelse af skuffelse, fordi hans kone ikke formår at give ham den tryghed, han har brug for.⁶⁴ Denne længsel efter tryghed og varme skal først blive indfriet i hans ægteskab med Marie Toft i 1851-1854.⁶⁵

5) ”Er jeg selv en Kristen?” Dimisprædiken og anfægtelser.

Grundtvigs første krise virker som at være et resultat af en længere periode med flere enkeltstående episoder som kan siges at have påvirket krisen. Det er disse episoderne der dels er denne opgaves mål at få klarhed over. Det som imidlertid er interessant er at de næste tre kriserne er det vældig vanskelig at pege på særskildte episoder som kan have været udløsende faktorer. Den tredje krisen opstår hos Grundtvig sandsynligvis i den mest lykkelige periode i hans liv under hans ægteskab med Marie Toft. (den eneste ydre omstændighed kan være regulær dødsangst i forbindelse med Grundtvigs fåresyge i godt voksen alder, den anden krise, og koleraens indtog i København, den tredje krise, hvilket vi skal vende tilbage til) Det som imidlertid er slående for alle krisers vedkommende er at det ikke er offentlighedens dom, som gør at han mister kursen. Grundtvig stod hele sit liv i sjælden grad sig selv i vejen. Han var en udfordring for sine venner og ragede uklar med sine nærmeste. Han kunne ofte ved at have stukket fingeren i jorden have sparet sig selv for meget unødvendig tumult. Han kendte ikke til at være diplomatisk og langede beretiget og snarere uberetiget ud efter flere offentlige personer og instanser der faktisk kunne have været en hjælp i hans arbejde, hvis han havde tænkt mer taktisk. Vi kan selvfølgelig være glade for at Grundtvig aldrig gik på kompromis med sin overbevisning. Man skulle dog i et sjælsrelateret perspektiv kunne have haft grund til bekymring om hvor vidt Grundtvigs sjæls helse klarede presset fra den modvinden. Det spændende er at de to massive angreb som han var udsat for efter udgivelsen af hans dimisprædiken, hvor der faldt dom i 1811 og senere i oktober 1826 hvor han blev ilagt bøde og livslang censur (som dog senere blev ophævet, men det viste han ikke da.) efter at have udgivet: *Kirkens Genmæle*, en grov og til dels uberetiget anklage mod den teologiske professor H.N.Clausen. Begge disse voldsomme offentlige udskældninger som lagde ham helt

⁶⁴ Ulrich Vogel: *Bankede på ved paradis* s.55.

⁶⁵ Ulrich Vogel: *Bankede på ved paradis* s.100.

konkrete hindringer i vejen for hans gerning så ikke ud til at påvirke hans psyke nævneværdigt. Han bliver snarere opildnet til kamp og viser sig som en handlingens mand ved at nedlægge sit embede i protest. Det moralske aspektet i hans dimisprædiken må dog på det rent personlige plan bære en del af skylden for den senere krise samme år.

Den tiden som ledte op til hans dimisprædiken var på mange måder en fagligt og socialt anerkendelsesrig tid for Grundtvig. Han havde fået et attraktivt og godt betalt job som lærer i geografi og verdenshistorie ved det Schouboeske institut som var en af byens bedste latinskoler. Selv om de halvvoksne drenge i starten drillede ham blev de hurtig imponerede over hans viden og han fængslede dem ved sin undervisning.⁶⁶ Det var et job Grundtvig satte stor pris på og han gav sig hen i denne gerning med opofrende kærlighed til de unge.⁶⁷ Hans *Nordens Mythologi* fra 1808 og *Optrin af Nordens kæmpeliv* fra 1809 havde gjort ham til et anset navn som forfatter. Han skrev også kritiske opsatser i *Københavns Skilderi* som blev bredt læst og beundret. Han kunne uden tvivl se frem til en lysende akademisk karriere i København. Han havde desuden det største antal venner rundt sig han nogensinde skulle få i løbet af sit liv: nordmanden Hersleb som introducerede ham for professorene Treschow og Sverdrup, Sibbern som indførte ham i brødrene Ørsteds huse samt Chr. Molbech og Povel Dons.

Det passede derfor absolut ikke ind i planerne for Grundtvig da han får brev hjemmefra at hans far er for svag til at passe sit embede og af økonomiske grunde ikke kan tage sin afsked. Derfor er situationen i barndomshjemmet præget af uvished for fremtiden.

Til trods for Grundtvigs egne planer for fremtiden skriver han overraskende til sin far d.5. marts 1810 og foreslår ham at tage en medhjælp og tilføjer: ”Troer De ei at kunne være tjent med en fremmed, da veed De, at De i mig har en Søn, som ei vil unddrage sig for den hellige Pligt, at staa en ærværdig Fader bi i Alderdommen”.⁶⁸ Det er uvist hvad Grundtvig har tænkt, men det kan næppe komme som en overraskelse at den gamle Johan Grundtvig med glæde imødekommer dette tilbudet fra sønnen og til og med ønsker hans tiltrædelse umiddelbart. Grundtvig prøver da i efterfølgende breve at få faderen til at forstå vanskeligheden for ham i at forlade København og da særlig midt i et skoleår.

Der er på dette tidspunkt i Grundtvigs liv tre forskellige retninger eller linier, der må holdes ude fra hinanden, men som i hans liv gang på gang griber ind i hinanden:

⁶⁶ H.Rosendal: *N.F.S.Grundtvig et livsbillede* s.42.

⁶⁷ Holger Begtrup: *N.F.S.Grundtvigs kristelige opvækkelse* s.15.

⁶⁸ N.F.S.Grundtvig: Brev til Johan Grundtvig den 5. marts 1810.

- 1) Den daglige undervisning på Schouboes Institut – den var hans levebrød, og den pegede frem mod en virksomhed som videnskabsmand.
- 2) De nordiske studier og dens digtning, de inspirerede ham til – det, han følte som sit egentlige kald – og
- 3) Den teologiske uddannelse – forældrenes hensigt med at lade ham studere, som han havde fulgt ikke af lyst, men af pligt og stadig følte sig forpligtet af.⁶⁹

Før sagen er afgjort bestemmer han sig for at holde sin dimisprædiken. Uden denne vil han ikke kunne beklæde et embede under nogen omstændigheder.

Hans eksamen bliver fastlagt af hans censor: professor P.E. Müller, han skal prædike over Matthæus 5, 16-17 fra Bjergprædiken.”Lader saa Eders Lys skinne for Menneskene, at de see Eders gode Gjerninger og ære Eders Fader, som er i Himlene. Mener ikke, at jeg er kommen at opløse Loven eller Propheterne, jeg er ikke kommen at opløse, men at fuldkomme”.⁷⁰

Da Grundtvigs prædiken ligger færdig sender han den til censor med forespørgsel om han må holde prædiken i overværelse at kun nogle få kyndige i Regenskirken. Han oplever det som umulig og ligefrem upassende at holde prædiken for en stor forsamling. Han beder til og med censor om at bære over med at han siger tingene mer bramfrit, fordi de kun er beregnet for fagfolk og ikke for almenheden.⁷¹ Det vanlige er da at man prædiker som for en menighed der er samlet til fælles andagt og opbyggelse. Denne anmodning står umiddelbart i skærende kontrast til det faktum at Grundtvig senere udgiver sin dimisprædiken. Grundtvig får medhold og d.17.marts 1810 holder han sin dimisprædiken i Regenskirken. Opgaven var vel tænkt, i god rationalistisk ånd, at omhandle at man ikke skal sætte sit lys under en skæppe, men lade det skinne til gode for mennesker og Gud, altså om gode og moralske holdninger.

Rationalismen kan tidsfæstes fra ca. 1790-1830 og var en tid hvor man satte fornuften og den menneskelige tanke i højsædet. Kristendommen var noget man kunne gribe med sin forstand. Hvad der ikke kunne forliges dermed - som for eksempel Jesu undergerninger, undlod man helst at tale om eller fornægtede det helt. Jesus var degraderet til en slags morallærer, der havde fremstillet de pligter, vi skulle opfylde for at kunne leve et dydig og nyttig liv og derved komme i himmelen. Et dygtigt og hæderligt menneske var idealet.⁷² I kristelig henseende oplevede Grundtvig retningen som værende nedbrydende og han vælger istedet bare at have et fokus: hans prædiken skal tale Guds ord alene. I bedste Luthers tankegang

⁶⁹ William Michelsen: *Den sælsomme forvandling i N.F.S. Grundtvigs liv* s.131.

⁷⁰ *Bibelen* Bibelselskabet for Danmark, Fr. Bagges Kgl. Hof Bogtrykkeri, 1907.

⁷¹ Finn Abrahamowitz: *Grundtvig Danmark til lykke* s.85.

⁷² Hans Graversen: *Grundtvigs salmedigtning* s.9.

siger han at forstanden, videnskaben og filosofien kan ikke bygge bro til Gud. Det er kun Guds nåde der kan forsoner det endelige med det evige.⁷³ Prædiken er også et angreb på hele tidsåndens lunkenhed som Grundtvig oplever er tidens rationalismes store svaghed og her særlig alle statskirkens præster der med deres følelseskolde, bedrevidende forkyndelse forhindrede folk i at komme til troen.⁷⁴ Man kunne næsten sige at prædiken var en anklagende tale over tilstanden i statskirken og han næsten anklagede statskirkens præster for at være Gudsløse. (Desuden indebar dimisprædiken kimen til Grundtvigs brud med romantikken.) Derfor forsyner han dog også prædiken med følgende titel da den senere udgives: *Hvi er Herrens ord forsvundet fra hans hus?* Denne overskrift er hentet fra selve prædiken og vi lader Grundtvigs egne ord tale for sig selv.

”Trænger Jesu hellige navn fra den bedende Faders og moders læbe ind i Barnets Øre og Sjæl? Fremstilles og prises Frelseren i vore Forsamlinger som Guds Herligheds Glans og Jorderigs Sol? Sønderknusende er det at maatte nægte det.[...] Og nu vore Kirker? Jeg siger vore; thi Kristi er de ikke længere, Hvad høres vel der? Hel ofte forfængelig Snak om alskens Smaating paa jord, og kommer det højt, da brammende Ord og kløgtige Taler, men idel Lærdomme, som kun er Menneskebud. Herrens ord er forsvundet af hans Hus; thi naar det og lyder, er det ikke det, som høres, som udlægges og indskærpes; det maa lade sig forvende og bruge til hos de enfoldige at bestyrke Menneskemening”.⁷⁵

Dimisprædiken belønnes med karakteren: ”Laudabilis et quidem egregie” med udmærkelse af censor professor Müller. Grundtvig skal senere kalde dimisprædiken for ”det Ubetydligste, jeg havde skrevet”. Forfatteren Poul Borum kalder humoristisk og træffende dimisprædiken for: ”Et noget blæret - studentikost anbreb på dårlige præster”.⁷⁶ Men denne prædiken skal snart gøre ham både kendt og frygtet. Rygterne begynder hurtig at gå i København om denne unge Grundtvigs uforskammetheder imod præstestanden og da Grundtvig til særlig hans professorers overraskelse udgiver prædiken bliver der balade. Grundtvig forsyner skriftet med den omtalte overskrift og en dedikation i form af et digt til faderen. Skriftet vækker stor begejstring blandt mange af Københavns borgere og medstudenter og mange ansatte på universitetet. Da skriftet udkommer på tysk skriver forfatteren Jung Stilling: ”Denne fortræffelige unge Mand gad jeg kende og trykke til mit Hjerte – saadanne Mænd trænger vi til”,⁷⁷ men naturlig nok vækker det også en enorm harme blandt byens præster. Med

⁷³ Finn Abrahamowitz: *Grundtvig Danmark til lykke* s.86.

⁷⁴ Ebbe Kløvedal Reich: *Solskin og lyn* s.48.

⁷⁵ Dimisprædiken, www.grundtvig-byen.dk.

⁷⁶ Poul Borum: *Digteren Grundtvig* s.21.

⁷⁷ Hans Graversen: *Grundtvigs salmedigtning* s.12.

Stiftsprovst H.G. Clausen i spidsen indgiver de en klage imod Grundtvig og hans skrift som de kalder en åbenlys injurie,⁷⁸ til Kancellet. Deres mål er at Grundtvig ikke skal kunne blive præst. I første omgang lykkes de i at nægte Grundtvig at blive kapellan i Udby under påskud af at der var flere tjenstledige kapellaner som stod først i køen til at få en sådan stilling, hvilket jo ikke må have forekommet Grundtvig som nogen særlig stor straf.

Dette som var så specielt med dette angreb, som hans dimisprædiken var, er at Grundtvig selv var ganske lunken i trosspørgsmålet. Ifølge Niels Kofoeds bog: *Grundtvig som selvbiograf*, røber Grundtvig allerede i fortalen at han ikke er saa vel funderet i troen, som han kunne være det.⁷⁹ Han kalder dimisprædiken for: ”det uforsonlige, stejle og dog saa samvittighedsbetyngede menneskes forsøg paa en tilnærmelse til faderen.” Som Hans Graversen i sin bog: *Grundtvigs salmedigtning* så fint siger det: ”Disse kraftige Ord var dog mer en Frugt af Forstandens Overvejelser end af Hjertets Hengivelse, Prædikanten var foran Mennesket. Endnu var Grundtvig ikke blevet en levende Kristen”. Det virkede næsten som om Grundtvig brugte dette angreb til at lægge låg på sit eget indre. Han var selv ikke overbevist om sanshedsværdien og det har været forbundet med stor angst for Grundtvig at sætte ord på denne tvivlen. Derfor vælger han et angreb som i virkeligheden kan ses som et angreb på sin egen manglende overbevisning. Det er godt mulig at Grundtvig også udsætter sin hjemrejse til Udby fordi han ved at hans tro ikke kan bære ham igennem en præstejob. I Udby på prædikestolen vil han komme i en ”bordet fanger ”situation og det ved Grundtvig. Denne anfægtelsessituation udvikler sig i løbet af året 1810 til en virkelig angstrelateret tilstand. Ikke for at andre skal opleve at han ikke selv kan stå inde for det han prædiker, men på det helt personlige plan.

Hvis troen ikke er til stede og man oplever Guds fravær da bliver dette for Grundtvig forbundet med den ultimative rædsel, for da bliver dødens gru så nærværende. Grundtvig udvikler i dette året sin angstfulde dødsangst som skal blive hans følgesvend hele livet i større eller mindre grad. Helt konkret har døden været tæt indespå livet af Grundtvig idet han allerede på dette tidspunkt i sit liv, har mistet tre af sine ældre søskene. Så sent som i 1805 mister han til og med sin eneste søster, som var den af hans søskene, der altid havde stået ham nærmest. Her er Grundtvig på Egelykke og bruger den afdøde søster i sin digtning til at hjælpe ham til ikke at begå selvmord. Frelse betyder altid livets sejr over døden for

⁷⁸ Ebbe Kløvedal Reich: *Solskin og lyn* s.48.

⁷⁹ William Michelsen: *Den sælsomme forvandling i N.F.S. Grundtvigs liv* s.97.

Grundtvig,⁸⁰ men Grundtvig er på dette tidspunktet langt fra overbevist om han selv har nogen frelse i vente fordi han er i tvivl om han kan kaldes en kristen.

Dette anfægtelsesspørgsmål står helt centralt i Grundtvigs tre første kriser. Før dødsangsten sætter ind, martres han af spørgsmålet: ”Er du selv en kristen?”. Da Bertel Thorvaldsen den 24. marts 1844 falder død om i det Kongelige Teater er Grundtvig inde i hans anden krise. Dette afholder ham dog ikke fra at skrive et 24 vers langt sørgedigt til hans ære: *Tids Aldrene har og en Nyaarsdag*. Her står der flere steder henvisninger til at Bertel Thorvaldsen ikke var kristen: ”Det Christos Billed af en Hedning Hånd”, ”Og reis dig Hedenfarne Kæmpers Æt”, ”En Hedning altsaa af en egen art”. Det specielle med digtet er at Grundtvig i vers 16, går over til at beskrive sin egen situation:

Jeg korser mig for lede ”Satan” kun,
og ej for mennesker, som mine lige,
jeg selv var hedning, men dog ingen hund,
og skriftemålet mit i sandheds rige,
det lyder så: Det randt mig nys i hu,
at der er meget hedenskab hos mig endnu!⁸¹

Her kan han selvfølgelig have harseleret over sin store interesse for den nordiske mytologi, men det kan vel så godt postuleres, at han her er hudløst ærlig om sin mangel på tro.

Der er en gribende beskrivelse af Grundtvigs besøg hos en døende gammel kvinde i Udby i et brev han sender til Povel Dons, da han vikarerer i Udby. Grundtvig imponeres og glædes ved at opleve at kvinden er så stærk i troen, at angsten for døden forsvinder. Samtidig er besøget beskrevet med vemod, da han konkluderer at intet i verden kan måle sig med den trygheden kvinden har i sin tro ved livets yderste grænse: Så stærk er ikke styrken af hans tro på dette tidspunkt.

”Men i Gaar havde jeg igjen vidunderlige, herlige Øjeblikke ved en gammel, fattig Kones Dødsseng: O, hvor glædeligt, hvor trøsteligt er det dog saaledes for Øje at se, hvorledes Guds Ord er mægtig til at fordrive Dødens Bitterhed. Du skulde se, hvor det matte Øje opklaredes, da jeg lyste den Fred over hende, som overgaar al Forstand, hvor fattig hun, hartad maalløs, var paa Tegn til ret at lade mig forstaa, at den ligesom med Ordet indstrømmede i hendes

⁸⁰ Søren Holm: *Kingos, Brorsons og Grundtvigs julesalmer* s 41.

⁸¹ N.F.S.Grundtvig: *Samlede skrifter* v. Holger begtrup bind 9 s.9-13.

Hjerte og oplod det indvortes Øje for glimt af Evighedens Herlighed! O, min ven! Hva er al Verdens Glæde mod en saadan at ligne”.⁸²

Det kan til og med tænkes at Grundtvig oplever en akademisk karriere for en måde han kan holde denne tvivlen fra døren. En akademisk karriere ville ikke tvinge ham til at tage stilling i trosspørgsmålet, men kunnet hjulpet ham til at fortrænge det. Grundtvig ved at ved at sige ja til at rejse til Udby må han tage den kamp med sig selv som han gruer sig for.

Grundtvig står ved en milepæl i sit liv. Denne situationen han er havnet i får ham 40 år senere til at skrive følgende:

(...) over Porten til Guds-Staten
Med Flamme-Skrift staar paa Guldpladen
Bekiend din Tro! Fornægt dig selv!

Det er den snævre Port for Sjælen,
For det i os, som siger ”jeg”,
Hvis Ære med den dybe Knælen
Indlysende forliges ei;
Skiøndt intet værd er hva vi mister,
Os Egenkiærlighed dog frister
Til paa ”os selv” at holde fast.⁸³

Derfor prøver han med sin dimisprædiken at forstilde sig eller ”narre” sig selv ved at bestemme sig rationelt for at være et kristent menneske.

Forudsætningen for at blive overbevist om kristendommens sandhed lå i den kristne tro og visheden om den historiske sandhed af bibelens indhold. Dette var en udfordring.

Grundtvigs problem er at han ikke kan opnå nogen umiddelbar erkendelse af Gud gennem en intellektuell anskuelse, han kan på dette tidspunkt ikke fatte hvordan et moderne og oplyst menneske overhovedet kan have en tro. Vennen og præsten Peter Rørdam spurgte en gang Grundtvig hvor langt trosfriheden vel kunde og burde strække sig, og om der dog ikke maatte være nogen tvang. Til dette svarer Grundtvig uden at tøve: ”Den som for alvor kan tale om

⁸² P.Høyer-Christensen: *Kapellanen i Udby* s.60.

⁸³ Aage Schiøler: ”Det hele menneske og en kristologisk funderet forsynstanke: Om brugen af ”Sjæl” og ”Støv” i to Grundtvigsalmer.” *Grundtvig studier* 2006. s.19.

tvang til at tro, kan umulig ha gjort sig rede for hvad tro er for noget”.⁸⁴ Det er her troens problem ligger for Grundtvig. Tro er ikke noget du kan bestemme dig for at gøre.

Grundtvig nøjes ikke bare med at udgive den, han skriver to gange i *Kjøbenhavns Skilderi*, hvor han i den første uddyber og forsvare den og i den anden dementerer at han skulle have lovet sin censor ikke at udgive dimisprædiken.

Det er dog en vanskelig situation universitetets rektor: Magnifikus er kommet i, siden Grundtvigs dimisprædiken jo oprindeligt var givet højeste karakter. Det ender dog med at der gives en advarsel og en irettesættelse fordi han har udgivet sin dimisprædiken. Grundtvig havde desuden ved sine artikler i avisen: ”røbet en forfængelig Lyst til at gøre Opsigt”.⁸⁵

Dette dateres d. 5. Januar og Grundtvig møder så for Universitetes Konsistorium den.12.

Januar og modtager irettesættelsen. Kancellipræsident Kaas skal der have beroliget ham med at både han og kongen mente at han havde helt ret. Dette skal blive starten på kongehusets velvilje overfor Grundtvig, som skal vare livet ud og få stor betydning for Grundtvig.

Grundtvig får i særdeleshed et nært og fint forhold til dronning Caroline Amalie, som skal blive en stor beundrer af Grundtvig og med hvem han har en omfattende korrespondance.⁸⁶

Han endte da også med at komme i audiens hos kong Frederik den sjette, hvor han opnåede kongelig velvilje til at kunne blive hjælpekapellan hos sin far i Udby.

Han har dog stadig fortrudt han har lovet sin far at blive kapellan hos ham i Udby og dette ligger han ikke skjul på i breve overfor faderen. Dette skal til sidst få Grundtvigs moder til at få det sidste ordet i den sag. Hun bliver vred og sender ham et brev fuldt af bebrejdelser:

”Utaknemmelighed, Ustadighed og det fejge Sindelag, der foretrækker Lyst for Pligt”.⁸⁷

I Udby overlevede han ved at overtage sin fars strenge lutherdom, som var vældig koncentreret omkring den samvittighedsfulde bibellæsning: man oplevede Bibelens ord og bogstaver som værende troens eneste ledetråd. Det gjorde Grundtvig trist, at menighedens vigtigste kontakt med Gud var døde bogstaver. Dette skal senere foranledige ham til at gå fra disse døde bogstaverne til at se at det er menighedens levende mennesker der er troens rette hjemsted. Denne ”mageløse opdagelse” resulterer i digtet *Nyårsmorgen*.⁸⁸

I første omgang følte han dog stor skam over den kløften mellem ord og handling han har skabt i forholdet til sine forældre.

⁸⁴ Grundtvigs *Erindringer og Erindringer om Grundtvig* s.237.

⁸⁵ H.Rosendal: *N.F.S.Grundtvig et livsbillede* s.48.

⁸⁶ N.F.S.Grundtvig: 10 breve fra N.F.S.Grundtvig til Caroline Amalie 1827-1856, Det Kongelige bibliotek.

⁸⁷ H.Rosendal: *N.F.S.Grundtvig et livsbillede* s.48.

⁸⁸ Ebbe Kløvedal Reich: *Solskin og lyn* s.72. (Digtet er fra 1824.)

6) ”Berørt af galskab” I hvilken grad var Grundtvig sindslidende? Herunder Grundtvigs forhold til døden.

Herren han er dog sine tro
også når de mistvile
Roser han lod på torne gro
lærte os så at smile.

Den populære danske teologen Johannes Møllehave brugte til et foredrag dette Grundtvigvers til at illustrere Grundtvigs livsglæde. Han pointerede at man vanligvis siger: ”ingen roser uden torne” og at dette udtrykket jo er negativt ment, men Grundtvig vender det på hovedet og siger tværtimod: ”se der gror roser mellem tornene”. Det er et stort paradoks at netop Grundtvig som ofte led så forfærdeligt på sin sjæl kunne formidle denne enorme livsglæde. Som da han i 1853 skrev *Morgenstund har guld i mund* og ret efter gik ind i en tung og langvarig depression. Det er selvfølgelig set før: Søren Kierkegaard, Grundtvigs samtidige, levede hele sit liv i København kun afbrudt af en enkel rejse til Berlin i 1841. Han havde bare en ven og så sjældent andre mennesker ud over sine betragtninger på afstand fra hans mange spadsereture i København. Kærligheden kendte han kun fra en kortvarig forlovelse som han selv ophævede. Alligevel beskrev han livet, kærligheden og det at være menneske som få i verdenslitteraturen.

Både Hjalmar Helweg: *N.F.S. Grundtvigs sindssygdom* og Ulrich Vogels: *Bankede på ved paradis* giver gode beskrivelser af Grundtvigs sjælelige tilstand. Grundtvig havde en bipolar lidelse. De maniske siderne er i litteraturen om Grundtvig vældig tydelige. Hans fjerde krise var en tydelig manisk periode. På Nationalbiblioteket i København kan man se Fr. Helwegs optegnelser fra da han var vidne til Grundtvigs opførsel palmesøndag 1867, hvor Grundtvig holder en foruroligende gudstjeneste i Vartov med påfølgende social tilstelning i sit hjem.⁸⁹ De tilstedeværende incl. enkedronningen Caroline Amalie har oplevet seancen som en blanding af himmelråbende galskab og et vækkelsesorgie hvor Grundtvig var direkte guddommelig inspireret. En af de få ting der bekræftede sidstnævnte teori var at hans syn og hans ben netop var blevet mirakuløst foryngede. Enkedronningen var blandt disse som holdt

⁸⁹ Fr. Helweg: ”Optegnelser af N.F.S. Grundtvigs sindssygdom 1867”: foto.

sig til den sidste forklaringen til trods for at hun selv var blevet lovet at genføde Holger Danske! Det billede man får ved at sætte sig ind i denne dagen er at det må have været et stærkt manisk tilstand, til trods for at mange i menigheden, der iblandt Grundtvigs kone Asta, mente at de havde oplevet et pinseunder: ”En dunkel, poetisk og sjælelig kraftudladning, der var båret af Helligånden for at skabe liv og lys i den sorte nederlagsdepression, som havde sænket sig over landet”.⁹⁰ Han oplever en blanding af storhedsvanvid og regulær forstyrrelse i hjernen. I virkeligheden er det den eneste episoden, hvor man med rette kan tale om begyndende galskab. Den fjerde og sidste krisen har et væsentligt andet mønster end de tre andre. Dr.med H. P. H. Barfod der var til stede og oplevede Grundtvig denne palmesøndag, sagde følgende om sine observationer: ”Den kære gamle Grundtvig er sindsyg. Han kalder sig selv Englen Gabriel og siger, at hvert Ord, han taler, taler han ikke af sig selv, men det er Vorherre, der taler gennem ham.[...] Han har spaaet sin Kone, at hun skal føde Elias, og hun tror det. Han spaaede Enkedronningen, at hun skulde føde Holger Danske, naar han kyssede hende.[...] I gaar skrev han til ”Admiralitetet”, at det skulde lægge Flaaden ud paa Reden, da Preusserne vilde komme i Nat”.⁹¹ Hans maniske perioder har også ofte stærke seksuelle undertoner. I 1843 havde han påbegyndt en foredragsrække på Borchs kollegium der skulle sammenligne nordisk og græsk mytologi. Her skulle han efterhånden tale så overdrevent meget om kvinder, så det grænsede til det pinlige. Den påskekvelden i Grundtvigs hjem omfavner Grundtvig den ene kvinde efter den anden med så meget lidenskab at han af en tilstedeværende specialist i sindssygdomme beskrives som lidende af ”Satyriasis”, hvilket er en diagnose, der ikke er i brug længere, men kan forstås som en slags ”sygelig erotisk opstemthed”.⁹²

Hans enorme arbejdskapacitet og manglende skelnen mellem dag og nat er også tydelige eksempler på Grundtvigs maniske side. At hans døgnrytme var så diffus gjorde ifølge Ebbe Kløvedal Reich at vi næsten ingen morgensange og ingen aftensange har efter Grundtvig. Når han arbejdede sad han uafbrudt og røg pipe og skrev. Blev han for træt, brugte han og sætte fødderne i en balje koldt vand. For at illustrere dette findes følgende morsomme anekdote: Grundtvig og Elisabeth var inviteret til dåbsfest hos digteren Carsten Hauch og hans hustru Rinna. Blant gæstene er både Oehlenschläger, Bertel Thorvaldsen og Ingemann. Mens herrene sad og konverserede, blev de afbrudt af Rinna der spørger om hr.Grundtvig ville have en ordentlig dyne eller blot et tæppe, når hun nu skulle rede op for natten.

⁹⁰ Ebbe Kløvedal Reich: *Solskin og lyn* s.206.

⁹¹ *Grundtvigs Erindringer og Erindringer om Grundtvig* s.249.

⁹² Ebbe Kløvedal Reich: *Frederik* s.378.

Grundtvig skal derpå have reageret med genert tavshed. Ingemann trækker da husets frue til siden og siger følgende til hende: ”Jamen, kære fru Hauch! Hvor kan De dog gøre Grundtvig det spørgsmål?- Så de ikke, hvor forlegen han blev? Ved de ikke, at han aldrig går i seng? Som modsætning til disse maniske perioderne oplevede Grundtvig så kortere perioder, hvor han næppe havde energi til at stå op af sengen.”⁹³

Alligevel er det som Ulrich Vogel nævner det ikke hele forklaringen. Der er hændelser i Grundtvigs liv der er medvirkende til at forløse denne tilstanden. Han må også være plaget af uvanlig store depressioner og af disse har mange af de præg af være stærkt angstrelaterede. I 1844 får han en dyb krise efter en fåresyge hvor han tror han skal dø og senere bliver fundet ligger grædende med foldede hænder bag en lade hos nogle venner. I 1853 flygter han ud af byen, da koleraen holder sit indtog i København. Han oplever en enorm angst siden han pludselig erfarer døden som en reel mulighed. Her må det siges at vores viden herom, sandsynligvis stammer fra de københavnske blade, der med Dagbladet i spidsen skal have rettet kraftige angreb på Grundtvig og beskyldt ham for at have flygtet ud af byen for at komme væk fra koleraen. H.Rosendal peger i sin bog: *N.F.S.Grundtvig et livsbillede* på at sandsynligheden var stor for at han faktisk rejste før koleraen kom til København. Det er dog den eneste kilden, som prøver sig på den teorien. Faktum er at Grundtvig bliver dårlig, da der udbryder kolera i København - uanset hvor han befinder sig. At depressionen fortager sig i takt med at koleraudbrydet ebbede ud, bekræfter denne teorien. Grundtvig var dødsangst og havde igen åndelige anfægtelser.

Grundtvig bruger billeder fra vinteren med kulde og is, når han skal beskrive døden i sin digtning. Grundtvigs salme: *At sige verden ret farvel* fra 1843 er ud over at være den salme der bedst beskriver den gru der fylder Grundtvig ved tanken om den evige død, et smukt eksempel på Grundtvigs billeder fra vinteren: ”Før døden med sin istap-hånd gør skel imellem støv og ånd.”og ” Iskold over os farer nu Dødens Haand” skriver han i 1839 ved Frederik den sjettes Død.⁹⁴ Biskop Martensen skal have fundet ordet: ”istap-hånd” alt for realistisk, men Grundtvig var ikke interesseret i at ændre det. Carl Koch skriver i sin bog: *Grundtvigske toner* at Grundtvig ud over livet, da han selv bliver ældre, sammenligner alderdommen med høsten. I sin digtning beskriver han høstens kulde der varsler om vinteren og dermed dødens komme. Der er ikke den der sejrende frimodighed i hans salmer om døden, som man finder det i for eksempel Brorsons og Kingos salmer.

⁹³ Ebbe Kløvedal Reich: *Solskin og lyn* s.98.

⁹⁴ Carl Koch: *Grundtvigske toner* s.64.

At sige verden ret farvel er også et bevidst modstykke til Oehlenschlägers: *Lær mig, o skov, at visne glad*, tilværelsen er hos Oehlenschläger en harmonisk proces, med en moralsk didaktisk lærdom og en tryghed ved det der vil ske. Grundtvigs salme udspringer af angsten over, hvad der kan ske.⁹⁵ Det som er spændende ved: *At sige verden ret farvel* er at dens budskab kan opleves vidt forskellig, afhængig af ”modtagerens” sindsstemning. Forskere har da også analyseret denne salmen med så forskellige udsagn som disse: Uffe Hansen kalder den: ”salmelitteraturens vægtigste og ægteste hjælp mod dødsangsten”, mens Magnus Stevns kalder den: ”det vildeste angstskrig dansk salme ejer”.

Grundtvig blev engang spurt af en ven om han var bange for døden. ”Nej” svarede han. ”Men den er fjenden”.

”Døden er den sidste fjende,” siger han med et udtryk fra Paulus.

Grundtvig begrundet det med at langfredags budskab viser at døden er Kristi personlige fjende, i hvis hænder han dog for vores skyld frivillig overgav sig, idet han blev lydig til døden. Grundtvig hævder at døden bliver ved at være fjenden, som den var det for Kristus.⁹⁶

I en af Grundtvigs salmer om Lasarus’ opvækkelse, som blev trykt efter Grundtvigs død, viser Grundtvig hvordan selv Guds søn græd over døden: ”Sorte Død nu før jeg hade, bande dig af Hjærtens Grund, du som kun gør Djævle glade, er kun sød i Rovdyrs Mund, thi Guds Søn i Sørgeklæder, Jesus selv ved Graven græder, saa skønt Død er Syndens Sold, han forbander Dødens Vold.”

Døden kan aldrig for Grundtvig indeholde nøglen til forståelse af livet. Han har kun foragt overfor dem der forsøger at skabe en sammenhæng imellem liv og død. Døden kan aldrig hente sin mening fra livet fordi der altid vil være en fuldstændig og absolut modsætning mellem liv og død. Livet er fælleskab og vækst, medens døden er isolation og ensomhed, derfor kan vi kun frygte døden. For Grundtvig er livet dødsens alvor. Det er de helt grundlæggende livsspørgsmål, det her drejer sig om: Det er en stedseværende kampplads mellem ondt og godt, mellem liv og død.⁹⁷ Dette er ikke et valg mellem forskellige teorier og hypoteser. Det er for Grundtvig et faktum at livets modsætning er død, ligesom det modsatte af sandhed er løgn. Af samme grund bliver sommeren, som værende modsætningen til vinteren, ofte brugt i Grundtvigs digtning som billede på livet. Ved at kende de menneskelige vilkår kan livet ikke være andet en dybt alvor på en valplads mellem ondt og godt der man

⁹⁵ Poul Borum: *Digteren Grundtvig* s.167.

⁹⁶ Henning Høirup: *Fra døden til livet* s.61.

⁹⁷ Gunnar Jensen: *De levendes land* s.128.

selv er deltager,⁹⁸ men det er selvfølgelig ikke det samme som at sige at livet derfor må være mørkt og trist og menneskets opgave er at være alvorlig og dyster. Tværtimod det Grundtvig mener er at netop ved at kende til livets alvor, kan man slippe glæden løs over tilstedeværelsen i livet. Grundtvigs dødsangst hang jo selvfølgelig sammen med at han i modsætning til pietisterne, der oplevede dette livet som en jammerdal, så stærkt følte livets værdi. Følelsen af livets værdi ligger bagved eller under følelsen af døden som en fjende.⁹⁹ Det hører med til denne beskrivelsen at pointere at for Grundtvig havde livets værdi sammenhæng med et inderlig ønske om evig liv, som man fik et håb om kunne realiseres ved at hengive sig til den frelsende livsmagt i Jesus Kristus. Problemet for Grundtvig var bare at han under sine kriser var stærkt tvivlende og at han ikke magtede at se håbet og livets værdi, når han var depressiv.

Dette som er angstfremkaldende for Grundtvig i denne sammenhæng er at Grundtvig ved at gøre livet og døden til grundmodsætninger vender sig totalt imod den filosofiske erkendelses forsøg på at give en forklaring på meningen med livet og døden. Henning Høirup konkluderer i sin bog: *Fra døden til livet, Grundtvigs tanker om liv og død* at Grundtvig satte sin kraft ind på som digter og forkynder at bruge symboler, der gav læsere og tilhørere impulser til at trodse døden og elske livet. Grundtvig selv elskede det jordiske livet, men siden han aldrig fandt nogen mening med døden, blev den stående som den ultimative fjenden. Døden strider imod hele vort væsen, vor kærlighed til livet.¹⁰⁰ Her kan man selvfølgelig som Magnus Stevns sige at det var dødsangst der var drivkraft for hans livsvillen, men man kan vel så godt postulere at det var dødsangsten i sig selv der rev ham ind i depressioner flere gange i livet, netop fordi han aldrig fandt en løsning på dødens problem han kunne leve med.

Grundtvig var hele livet optaget af den nordiske mytologien og det er interessant at se at det Grundtvig først og fremmest beundrer i hans forfædrenes tro er deres frygtløshed overfor døden. Det var nordboernes tro på et virksomt liv efter døden i Valhal og på den evige salighed i Gimle efter Ragnarok, der gjorde, at han satte den nordiske mytologi over den græske.¹⁰¹ Det er også et paradoks at netop fordi Grundtvig er historiker er han vældig bevisst på at vores eksistens er historisk: vores liv her på jorden er derfor begrænset af tiden og netop derfor er det umulig at fortrænge eller glemme dødens eksistens.

Grundtvig var så angst for døden at han ikke ville gå i seng når han var syg.

⁹⁸ Gunnar Jensen: *De levendes land* s.128.

⁹⁹ Carl Koch: *Grundtvigske toner* s.67.

¹⁰⁰ Gunnar Jensen: *De levendes land* s.143.

¹⁰¹ N.F.S.Grundtvig: *Grundtvigs udvalgte skrifter* bind 1 s.218 og 254.

Hans Graversen peger i sin bog: *Grundtvigs salmedigtning* på at man i Grundtvigs salmer som omhandler døden ser at dødsangsten mildnes med årene for Grundtvig. I salmen *Som dug på slagne enge* fra 1864 og senere i *En lidens stund i rosens lund*, man fandt efter hans død: Opstandelsens trøst lyser frem og derfor skal døden kun være en liden stund for de kristne. Den nye vår med Jesus opvejer vinteren dødskulde. Selv om der stadig er langt til den ”sejrende klang” man ser i Brorsons salmer, kan man her se at det kristne budskab vinder indpas overfor dødsangsten for Grundtvig.

Oplevelse af Satan i en slanges skikkelse, som Grundtvig oplevede den skæbnesvangre nat på Vindbyholt kro var et resultat af de modsigelses grundsætninger som vi har været inde på er så typiske for Grundtvig: sandhed og løgn, liv og død, det guddommelige og det jordiske, det gode og det onde. Vi kan ifølge Grundtvig ikke erkende Gud uden at have en forestilling om hans fjende. Dette var ikke i overensstemmelse med tidens rationalistiske ånd: alt fornuft tilsagde jo at der ikke fandtes nogen djævel og derfor undlod de rationalistiske præster ofte forsagelsen af djævelen fra trosbekendelsen under barnedåben.

Dette skulle Grundtvig protestere på mange gange og først i skriftet: *Om Dåbspagten* i 1832. Men i første omgang får det helt konkret betydning for ham i hans eget liv, idet han selv bliver hjemsøgt af den Satan eller djævel han tror på eksisterer.

Han skal til og med have kaldt sig selv et ”Djævelens Barn” under hans anden krise i 1844.¹⁰² Ulrich Vogel nævner hans opbrud fra hjemmet som niåring for at flytte til pastor Laurids Feld i Thyregod på Jylland som hovedgrunden til Grundtvigs senere psykiske sygdom. Det kræves ikke stor fantasi at forestille sig hvordan det måtte føles at blive forvist fra sit hjem han oplevede som trygt og godt og sendt væk flere dagsrejser i en alder af bare ni år. Han kom desuden kun hjem en gang om året.¹⁰³ Grundtvig boede i Thyregod fra 1792-98. Laurids Feld var ugift og holdt i sin præstegård en slags kostskole i mindre format, hvor han forberedte hans indlogerende drenge til latinskolens ældste klasser. Han var en noget tør, men solid pædagog, der grundig forberedte sine elever og bibragte dem solide kundskaber navnlig i latin.¹⁰⁴ Laurids Feld tog sig faderlig af drengene fortælles det. I dag ville man måske have undret sig over at han tog drengene en og en med på forskellige rejser. Grundtvig var bl.a. med Laurids Feld på rejse til egnen Salling i Nordjylland, hvor han senere kunne fortælle om alle storkerederne i Skive by. Hos de fleste kilder fremstilles Laurids Feld meget sympatisk og man hiver frem hans store opofrelse og omsorg for drengenes ve og vel. Faktum er dog at det

¹⁰² H. Rosendal: *N.F.S. Grundtvig et livsbillede* s.179.

¹⁰³ Ulla Hammerich: ”Discipel i Aarhus Cathedralskole” *Et Grundtvig-Festskrift* s.23.

¹⁰⁴ Arne Fog Pedersen: ”Aarhus-studerne årgang 1800” *Et Grundtvig-Festskrift* s.14.

er tydelig at dette opholdet var problematisk for Grundtvig. Vi har været inde på at han kaldte det ”På Jyllands sorte hede”. Han var fuldstændig afskåret fra kontakt med sine forældre i det daglige og han har helt sikker følt sig ladt i stikken og forladt. Der skete desuden noget vældig traumatisk i den tiden Grundtvig boede i Thyregod. Der er ihvertfald tre andre drenge man ved med sikkerhed var logerende samtidig med Grundtvig. Disse var hans fætter, biskop Balles søn og to sønner af provst Stjernholm. Den ældste sønnen af provst Stjernholms var den drengen Grundtvig havde mest tilfælles med. De havde en kappestrid kørende om hvem, der kunne lære mest.¹⁰⁵ Denne dreng døde et år efter Grundtvigs ankomst. Der er ikke nævnt nogen omstændigheder rundt dødsfaldet i hans dagbog, bare en konstatering af at han døde. Selv om flere kilder korrekt angiver at døden var mere vanlig på denne tiden og at Grundtvig selv havde to brødre som var døde, kan der ikke være tvivl om at denne vens død må have været en grusom oplevelse for en ni årig dreng så langt hjemmefra.

Højskoleforstander Holger Begtrup fortæller om Grundtvigs drengeår hos pastor Feld, at præsten: ”førte sin begavede lærling bort fra det barnlige stade ved altfor tidlig at behandle ham som voksen”,¹⁰⁶ måske hans ophold velvillig kan opsummeres således?

Om hans tid i Århus ved man vældig lidt om hans boforhold, men det er langt fra sikkert at Grundtvig trivedes noget bedre her. Det er i første omgang underlig at han ikke sendes til samme skole hans brødre havde gået på i Viborg, men faktum er at i oktober 1798 begyndte Grundtvig i Århus latinske, den nuværende Århus katedralskole. I anledning af Grundtvigs 200-årsdag laver denne skolen et festskrift hvor man invitere gamle (kendte!) elever til at skrive et bidrag om hva Grundtvig har betydet for dem. Mange vælger her at starte ved at forholde sig historisk til opgaven og her kan man i sandhed undre sig over hvorfor en skole vælger at lave et festskrift for en person der indlysende mistrivedes og næsten kun havde deprimerende ting at berette om både undervisningen og lærerne ved sin skole. Han fik gode karakterer, men oplevede sine to år der som en åndløs, tom og kedelig trædemølle.¹⁰⁷

Et opslag i *Berlingske leksikon*, 1934 røber at Grundtvig: ”i Århus lærte at ryge tobak, spille kort og sige dårlige vittigheder”,¹⁰⁸ dette kan dog siges at være en formildende omstændighed ved opholdet!

For forståelsen af Grundtvigs psykiske sygdomsbillede er det informativt at drage nytte af beretninger fra mennesker der faktisk mødte Grundtvig. Hvordan virkede han på dem og hvilket billede kan vi danne os om hans personlighed udfra samtidiges beskrivelse af ham.

¹⁰⁵ Finn Abrahamowitz: *Grundtvig Danmark til lykke* s.18-19.

¹⁰⁶ J.S.Hjort Eriksen: ”Kældre Grundtvig ikke kendte” *Et Grundtvig-Festskrift* s.73.

¹⁰⁷ Ebbe Kløvedal Reich: *Solskin og lyn* s 32.

¹⁰⁸ J.S.Hjort Eriksen: ”Kældre Grundtvig ikke kendte” *Et Grundtvig-Festskrift* s.73.

Dette er et minefelt, siden disse beskrivelser, til trods for det faktum at de ofte er primærkilder, altid vil være subjektive beskrivelser. Vi kan dog notere os at enkelte udtalelser går igen fra kilderne og at vi derved kan drage den slutning, at det observerede sandsynligvis var et karaktertræk som mange mennesker forbandt med Grundtvig. En fuldstændig objektiv beskrivelse er det derimod aldrig mulig at gøre.

Grundtvig var en meget alvorlig mand. Det er bevidnet af et barn, der kom i hans hus og legede med hans børn. Man hørte ham aldrig le af hjertens lyst ad noget komisk eller glædeligt. Derimod talte han gerne fornuft med børn. Men børn er også meget alvorlige mennesker. Liv og død optager dem, og langt oftere end voksne ser de sig på afgrundens kant.¹⁰⁹ Det var dog ikke bare Alvorets som folk reagerede på. De fleste samtidige beskrivelser af ham fortæller at der var noget studst og afvisende i hans adfærd.¹¹⁰

Ydmyg, var heller ikke det ordet folk flest forbandt med Grundtvig. Da Grundtvig under sin anden krise var på rekreation hos forskellige venner af familien, skal Ferdinand Fenger have udtalt at han aldrig havde fundet Grundtvig saa elskelig, fordi han aldrig havde fundet ham saa ydmyg.¹¹¹

Grundtvig havde et genstridigt sind og han havde en måde at omgås andre mennesker på som var ret så ubehjælpelig. Han har uden tvivl været vanskelig at omgås, både for venner, koner og børn. Carl Otto, hvis mor var søster til Elisabeth Grundtvig skrev: ”Enhver i Familien frygtede for at modsige ham, da han derved altid blev heftig og forsvarede hvad han engang havde sagt, meget strengt og hidsigt”.¹¹² Den samme Carl Otto skrev samtidig at ”familien naturligvis ansaa det for en Ære at kunne tælle ham blant sine”.¹¹³ Han synes at svinge imellem at være i sit besværlige lune og at være så distræt at han ikke bemærkede sine omgivelser.¹¹⁴

Han lærte aldrig i sit liv at opføre sig høflig eller have gode manerer. Han var til gengæld heller ikke så optaget af om andre viste høflig optræden. Dette var sandsynligvis fordi han ofte gik og tænkte på alle mulige andre ting end på de mennesker som tilfældigvis opholdte sig sammen med ham på et givent tidspunkt.

Grundtvig havde altid mange mennesker som ønskede hans selskab, men de havde nok langt snarere status af disciple eller følgesvende. Blant de mange yngre præster, der samledes om

¹⁰⁹ Marie-Louise Paludan: ”Grundtvig i skolen” *Et Grundtvig-Festskrift* s.7.

¹¹⁰ Ebbe Kløvedal Reich: *Solskin og lyn* s.210.

¹¹¹ H.Rosendal: *N.F.S. Grundtvig et livsbillede* s.180.

¹¹² *Grundtvigs Erindringer og Erindringer om Grundtvig* s.125.

¹¹³ *Grundtvigs Erindringer og Erindringer om Grundtvig* s.124.

¹¹⁴ Ebbe Kløvedal Reich: *Solskin og lyn* s.212.

ham i de sidste 30-40 år af hans liv, var der naturligvis begavelser, men deres primære opgave var at give ham ret og så ellers lade ham snakke. Grundtvig var både for stor og på en måde ikke stor nok til at have venner.¹¹⁵ Han havde mange at tale til – men kun få at tale med.¹¹⁶

Venner blev han ofte uvenner med fordi han til de grader stod sig selv i vejen. Han var selv klar over denne siden i sit væsen og at han af og til kunne skabe unødige problemer for sig selv og andre. Man fandt efter Grundtvigs død et udkast til et brev til biskop Mynster, hvor han beder denne og provst Hornsyld om at vurdere hans salmer. Hvis de mener et vers eller en hel salme ikke kan bruges i det sangværk han skriver på, vil han forkaste det. Dette viser hvordan Grundtvig egentlig følte situationen: Han havde ingen lyst til at være en splittelsesfaktor i det danske kirkeliv. Alligevel var faktum at det han sagde og foretog sig ofte gjorde ham til netop dette. Grundtvig siger selv i et brev at: ”Min harme over det forkerte væsen er sædvanligt langt større end min sorg”. Han kunne dog ikke være på nogen anden måde fordi når hans indre kamplur gjaldede, stillede han altid op.¹¹⁷

Han handlede ofte impulsivt, som da han allerede ugen efter H.N.Clausens udgav:

Catholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning, Lære og Ritus, sendte ud en imødegåelse. Hvis han havde brugt lidt tid og ikke handlet i affekt, havde han for det første opdaget at H.N.Clausen slet ikke var rationalist som sin fader.¹¹⁸

Den eneste ven han bevarede livet ud var forfatteren og salmedigteren Bernhard Severin Ingemann, som efter sigende havde et mer konfliktsky gemyt. Sidstnævnte kan være grunden til at de trods enkelte stridigheder beholdt venskabet. (Ingemann var bl.a. meget fortørnet over at Grundtvig gav sin kone Elisabeth en tam begravelse og ikke hædrede hende i et digt. Dette foranledigede ham til selv at skrive et hyldestdigt til Elisabeth, som han sendte til Grundtvig uden en følgeskrivelse.) Deres venskab trivedes dog bedst pr. brev, men de delte også det mål at vække danskernes bevidsthed om deres gyldne fortid.¹¹⁹ Hans datter Meta var efter hans anden krise blevet hans nærmeste fortrolige. Hun havde været enestående til at støtte ham når han var inde i depressionen og dødsangsten hærgede med ham. Til hendes ære skrev han digtet *Du lille, du kære* og det skal være Meta, Grundtvig taler om i salmen: *At sige verden ret farvel* ”Kom i den sidste nattevagt i en af mine kæres dragt, og sæt dig ved min side,”

Grundtvig bevarede også livet ud et godt forhold til sine norske medstudenter, som Grundtvig havde brevforbindelse med og besøgte efter de havde returneret til Norge, hvor de nu

¹¹⁵ Poul Borum: *Digteren Grundtvig* s.226.

¹¹⁶ Ebbe Kløvedal Reich: *Solskin og lyn* s.212.

¹¹⁷ Ebbe Kløvedal Reich: *Solskin og lyn* s.210.

¹¹⁸ Dag Thorkildsen: Forelæsninger i norsk kirkehistorie høsten 2007/vejledningstime høsten 2008.

¹¹⁹ Ebbe Kløvedal Reich: *Solskin og lyn* s.62.

beklædte store stillinger. I Norge var man også hurtig ude og anerkende Grundtvigs store begavelse. Han blev tidlig tilbudt et professorat ved det nyoprettede universitet i Kristiania. Han mødte sandsynligvis blandt sine norske venner et større intellektuelt modspil. Man skal ikke underkende det faktum at Grundtvig simpelthen var alt for begavet for folk flest. De fleste mennesker Grundtvig omgik sig med var simpelthen ikke i stand til at følge ham i hans tankerækker, de forstod ham ganske enkelt ikke. Når han i tillæg var inde i en af sine maniske perioder eller var depressiv blev kontrasten yderligere forstærket.

Med tiden skulle særhederne i hans natur blive mer synlige og dette skal have appelleret til en vis form for humoristisk sans.¹²⁰ De som ikke så Grundtvig som den store åndshøvding oplevede ham ofte som pinlig eller i bedste fald grinagtig og bedømmelsen af ham var så og sige enstemmig: Han var en selvhøjtidelig, lettere komisk poseur og et råbehoved, der ganske ufortjent fyldte op i landskabet.¹²¹

Hans underlige måde at være på blev også forstærket af hans aparte klædedragt. Hans stemme skulle efter sigende ikke have egnet sig for sang og i det hele taget have været lettere speciel. Den eneste gang H.C.Andersen og Grundtvig efter sigende mødtes var til velkomstfesten for billedhuggeren Bertel Thorvaldsen, da denne returnerede fra Rom. Grundtvig var inviteret med til festen og var til og med bedt om at holde velkomsttalen. Her skal H.C.Andersen sammen med en vis fru Drewsen have fået et latteranfald da de hørte Grundtvigs organ. En morsom anekdote fortæller iøvrigt at H.C.Andersen syntes Grundtvig var en uartig gammel mand, fordi han forlod et selskab hos enkedronningen, inden Andersen skulle til at læse et nyt værk op.¹²²

Søren Kierkegaard der jo også var en karikeret person i datidens København havde oprindelig sansen for ham. ”Denne er omtumlet og bevæget i umiddelbar Lidenskab og dette er det herlige ved ham”.¹²³ Søren Kierkegaard havde desuden stor respekt for at Grundtvig kunne have anfægtelser. Til trods for deres store lighed i det: ”subjektive, personlige Præg, som de to Mænds Tænken og Stræben har”¹²⁴ (man kunne også sige at Grundtvig skrev i tiden hvor Kierkegaard skriver i øjeblikket), at de delte en fælles modvilje mod biskop Mynster og det faktum at Grundtvig faktisk var en af de få i København som oprindelig forstod sig på det Kierkegaard skrev om, skulle han dog efterhånden vise stor foragt for det Kierkegaard

¹²⁰ Ebbe Kløvedal Reich: *Solskin og lyn* s.216.

¹²¹ Ebbe Kløvedal Reich: *Solskin og lyn* s. 213.

¹²² Poul Borum: *Digteren Grundtvig* s.35.

¹²³ Carl Koch: Grundtvigske toner s.34-35.

¹²⁴ Carl Koch: Grundtvigske toner s.35.

beskriver som Grundtvigs teatraliske opførsel og selvoptagethed. (Kierkegaard kaldte ham også en: ”jodlende friskfyr” og en ”brølende grovsmed”).

H.C.Andersens og Søren Kierkegaards opfattelse af Grundtvig skal læses med det for øje at begge, ifølge de fleste kilder, trolig selv synes at beside lettere aparte handlingsmønstre i forhold til sine samtidige. De var imidlertid begge to verdenskendte for deres iagttagelsesevne, så vi kan næppe afskrive deres indtryk heller.

Grundtvig skal have besiddet en enorm forfængelighed.

Ebbe Kløvedal Reich har samlet en række interessante samtidige førstehåndsberetninger om Grundtvigs personlighed i sin bog: *Solskin og lyn*. Husvennen Fr.Hammerich husker: ”Han var ikke altid at komme i tale. Man måtte helst så at sige trække ham op. Sad man derimod tavs hos ham, kunne han sidde lige så tavs. Han mødte ikke.. med et åndrigt indfald, var i det hele bange for at skrue sig op og give andet og mere, end der for tiden rørte sig i ham. Aldrig sagde han folk behageligheder, langt snarere stødte han en og anden for hovedet.” Hertil tilføjer Vilhelm Birkedal: ”Selv i de øjeblikke, da han hævedes højest af den eller de nærværende, privat eller offentlig, var han altid slagfærdig og rede til at gøre indhug midt i hines tankegang, når det tyktes ham stride imod det syn, han havde på sagen. Og jeg har ikke sjældent været vidne til, hvordan han midt under stærke hyldestbevisninger kastede en bombe ind i lovtalernes række og på een gang bragte dem til at blive stumme og forlegne.”

Sidstnævnte var på mange måder også hans styrke. Han var aldrig bange for at sige sin mening, selv om den stred imod meningen til folk flest. Da Mathilde Fibiger udgav sin bog under pseudonymet ”Clara Rafael” vakte den så meget skandale at hendes egen bror forsøgte at lukke munden på hende. Det var Danmarks første skrift om kvindefrigørelse og Grundtvig gikk stikk imod strømmen, da han giver bogen en positiv anmeldelse i avisen *Danskeren*.

Grundtvig viser yderligere sit storsind, da han inviterer Mathilde Fibiger til at bo hos ham og Marie Toft. Ernst Trier har også fortalt at da han skulle begynde som lærer ved Blaagaards Seminarium og holde foredrag over Bibelhistorien, fik uvurderlig hjælp af Grundtvig.

At J.P.Mynster, hans faste og uforsonlige kritiker, udtaler: ”det er mig med visse mennesker, som det er med løver og elefanter. Det er mig kært, at de findes, men jeg ønsker ingen nærmere omgang med dem.” er ikke så underlig. Det er dog bemærkelsesværdigt at også alle de som i udgangspunktet var ham venligt stemt også er lettere kritiske til hans evne at omgås andre mennesker.

Mange har reageret på det som morsomt blev kaldt hans rolle som ”olding og ægtemand”

Et par københavnere skal have sagt til hinanden, idet Grundtvig og fru Asta gik forbi dem: ”Se, der går gamle Grundtvig med sit nye forårsstykke”.¹²⁵

Her viser Grundtvig dog sin humoristiske sans ved at skrive diget: *Tre er alle gode gange* dateret 16. april 1861, hvor han harselerer over episoden.

Hans venner havde nok i udgangspunktet håbet at han ville betragte den danske menighed som sin brud, men glædede sig med ham da de erfarede at Grundtvig ”foryngedes under hans Samliv med en ædel Hustru, var de visse paa at det ikke var sket uden Vor Herres naadige velsignelse”.¹²⁶

Man skal dog ikke glemme at hans familie og venner tilgav ham meget. For han var jo også, når han huskede det, både hjertelig, hensynsfuld, generøs og gæstfri – hvad enten han havde råd til at være det eller ej. Hans kontakthver og venskaber i det danske samfund blev efterhånden vidtspredte og talrige. Han udtrykte gæringen i folkets hjertelag, så det blev hørt og forstået lige godt i husmandsstuen, i asylet og i kongehuset. I den forstand var hans måde at omgås andre mennesker på alt andet end ubehjælpelig, den var dybt original.¹²⁷

Kildematerialet viser at Grundtvig var et usædvanligt komplekst menneske. Som tilfældet ofte er med store personligheder forholdte ingen sig ligegyldigt til ham som person. Han engagerede og provokerede, imponerede eller foragede.

7) Reflektion og opsummering.

Da Grundtvig var over 80 år og boede på Gammel Kongevej sammen med fru Asta, fik han ofte besøg af en ung begavet teologistudent: Ernst Trier, der efter at være blevet inviteret af Asta første gang, senere jævnligt opsøgte den store åndshøvding for at diskutere teologiske spørgsmål med ham. Denne aften var turen kommet til ”Synden”.

Ernst Trier, senere Vallekilde Højskoles forstander, husker følgende: ”Han var den Aften ikke rask, men vilde dog, at jeg skulde komme ind til ham; med lukkede Øjne sad han i Sofahjørnet, da jeg kom, og blev ved at sidde saaledes. Jeg begyndte omtrent som saa: ”Siden jeg sidste Gang var hos Dem, har jeg i Dogmatikken læst Afsnittet om Synden.” ”Saa har De det,” var alt, hvad han svarede, og nu sad vi en Stund tavse. Til sidst fortsatte jeg med at bemærke, at der var meget deri, jeg ikke kunde forstaa. Da lukkede han endelig Øjnene op og

¹²⁵ Poul Borum: *Digteren Grundtvig* s.253

¹²⁶ *Grundtvigs Erindringer og Erindringer om Grundtvig* s.197.

¹²⁷ Ebbe Kløvedal Reich: *Solskin og lyn* s.212-213.

sagde: ”Ja det vil jeg gjerne tro, men har De Lyst til at gaa ned på Bunden af Helvede, vil jeg lade Dem vide, at jeg har ikke Lyst at følge med.” Ved dette Svar kom jeg til at le. ”Hvad ler De ad?” spurgte han. Dertil svarede jeg, at han vel nok vidste det, at ikke ville jeg til Bunden af Helvede, og ikke ønskede jeg at have ham med. Men da blev han ivrig, rejste sig helt overende og nu tog han fat: ”Jo, jo,” sagde han – ”det bliver Følgen af det, om vi følger alle de lærde, der vil undersøge Syndens og det Ondes Oprindelse” – og nu udviklede han for mig, hvorledes vi Mennesker aldrig kan vide Besked om noget, der ligger uden for vor Erfarings Område, saa skulde vi nu, da Synden er kommen til os gennem Djævelen, virkelig vide noget om, hvorledes det Onde oprinder, maatte vi have Del i denne, den Ondes Erfaring. Det løb mig ligesom koldt ned ad Ryggen, da han skildrede for mig det forfærdelige, der er i selve den Slags Undersøgelser, og til sidst udbrød han: ”Gud bevare os dog derfra!” han gennemgik saa for mig, hvad vi af den hellige Skrift kan lære om, hvorledes Synden er kommen frem mellem Mennesker og Forførelsen ved Djævelen”.¹²⁸

I denne beskrivelse kan vi opsummere meget om Grundtvig og hans liv og dermed også komme til en forståelse af hans kriser. Først og fremmest bliver Grundtvig ivrig fordi det netop var forestillingen om at være fortabt, altså en stærk syndsforestilling der prægede Grundtvigs krise i 1810. Den var udgangspunktet for den efterfølgende dødsangst.

Når Grundtvig beskæftigede sig med lidelse, synd, fristelse, sjælekamp, anfægtelser og dødsangst **var** det hele hans liv og ikke bare noget han akademisk prøvede at tilegne sig. Temaerne var interessante for ham, fordi hans egen eksistens stod på spil. Da han får sin krise i 1810 er det netop fordi han desperat prøvede at få besked om noget, der ligger udenfor vores erfaringsområde. Han havde selv gået hele vejen til helvede for at prøve at opnå denne erkendelse. Grundtvig har selv været der han beskrev for den unge teologistudent. Han ved at hvis man skal prøve at nærme sig svar på eksistensen af synden og det ondes problem, må man forstå det onde selv, forstå djævelen. Det er ikke muligt. Lige så lidt som det er muligt at forstå Gud eller helt præcist definere hva døden er. Der er simpelthen uden for vores erkendelse. Dette må vi akseptere. Det er menneskets lod.

Her kommer eksistensen af troen ind. Vi behøver nemlig heller ikke beskæftige os med disse temaer, for vi har i troen lagt vores liv i Guds hænder og kan derfor slappe af i forvisning om at vi er en del af Guds forsyn. Det er ikke vores opgave at søge erkendelse, men glæde os over livet. Her virker det som om Grundtvig har taget den erkendelse ind over sig som gammel mand, idet man fornemmer at denne erkendelse har givet ham en ro, han nu kan prøve at

¹²⁸ Grundtvigs *Erindringer og Erindringer om Grundtvig* s.232.

videreformidle til denne unge teologistudent og som bliver videreformidlet i salmer og menigheder. Det synet på livet bliver stærkest formidlet i første vers af Grundtvigs nydelige salme: *Sov sødt barnlille*. Som blev skrevet ret efter han var kommet ud af sin anden krise i 1844. Her er der ingen akademisk tilnærming, dette er det enkle budskab – barnetroen. Dette er også forklaringen på at der er kommet en formildende toner i Grundtvigs salmer der omhandler døden, da han bliver ældre.

Sov sødt, barnlille!
 lig rolig og stille!
 så sødelig sov,
 som fuglen i skov,
 som blomsterne blunde i enge!
 Gud Fader har sagt:
 Stå engle på vagt,
 Hvor mine de små er i senge,

Hvornår helt præcist denne Gudsbenådede stærke tro opstår hos Grundtvig er usikkert. Trolig er det noget han opnår gradvist. Han har den definitivt ikke da krisen hærger som værst i 1810.

Alligevel er troen helt sikkert tidvist til stede i hans liv, for derefter at gå over i dybe anfægtelser. Disse vekselvirkninger kan også have haft sammenhæng med hans bipolare lidelse. Denne vil i såfald definitivt have forstærket kontrasten.

Grundtvigs sammenbrud i 1810 er resultatet af et sammenfald af mange forskellige faktorer:

- 1) En mulig arvelig disponering og et medfødt følsomt sind.¹²⁹
- 2) Han bliver sendt væk hjemmefra som ni-årig.¹³⁰
- 3) Han er dybt ulykkelig forelsket.
- 4) København er i opløsning.
- 5) Hans ”tvungne” miljøskifte fra en akademisk karriere til præstestilling..
- 6) Han har anfægtelser i forbindelse med sin dimisprædiken.

¹²⁹ Hjalmar Helweg nævner flere i Grundtvigs familie på faderens side, der var sindslidende. Bl.a en farbror der under en depression druknede sig. Han var også manio-depressiv. *N.F.S.Grundtvigs sindssygdom* s.12-13.

¹³⁰ Det ”dejlige Sydsjælland” bliver kontrast til ”Jyllands sorte hede”, spændingen mellem tryghed og truethed hos Ulrich Vogel: *Bankede på ved paradis* s.15.

7) Realiteten af døden.

Forkortet kan man sige at de seks første punkter er med til at nedbryde hans psyke, men det er dødsangsten som **er** krisen. Rædselen for den evige død. Krisen er for Grundtvig en dødskamp. Hvis ikke han er kristen, kan han ikke have visheden om frelsen ved Jesus.

Troen bliver her det bærende punkt.

Samtidig var han selvfølgelig depressiv ud fra en klinisk vurdering. Hjalmar Helweg udviser bekymring over: ”at adskillige ægte manio-depressive Anfald ligefrem mistydes, af de usagkyndige Omgivelser opfattes som værende religiøse kriser”.¹³¹

Samtidig åbner Ulrich Vogel for en forståelse af at der findes en religiøs kerne i de psykiske kriser, ved at referere til en teori af Anton T. Boisen.¹³²

Da han kommer ud på den anden side af den første krise i december 1810, skriver han salmen *Dejlig er den himmel blå*. Kirkehistorikeren Jørgen I. Jensens bog: *Den fjerne kirke* er en analyse af folkekirken set inden for en universel kirke og kristendomsforestilling. ”En kulturhistorisk analyse af den mytiske, skjulte, men dog alligevel nærværende kirke. Historien om den religiøse institution, som kun få deltager i, men som færre vil undvære”.¹³³ I denne bogen er der et kapitel hvor forfatteren beskriver den ene aften om året hvor: ”Den sunkne katedral stiger frem af underbevidsthedens bølger”,¹³⁴ Juleaften! Til trods for at juleaften ikke er en helligdag eller hører med til kirkeåret, valfarter folk til kirken på juleaften. Han taler om hvordan det han kalder den fjerne kirkes kristendom eller den romantiske kirke, bliver identisk med den eksisterende kirke netop på juleaften og at dette **er** den danske kirke. Begrebet: ”den fjerne kirke” opstod fordi Jørgen I. Jensen, der også er kunsthistoriker, ofte i guldaldermalerier har observeret at kirken er malt i det fjerne på maleriet, uden nogen vej som fører op til kirken. Et af hans andre poenger er, at julen får meget af sin symbolske glans fra barndommen og her kommer vi til Grundtvig. *Dejlig er den himmelblå* er oprindeligt et digt for børn. Det som er denne salmes store styrke er at den beskriver kristendommens budskab med et billedsprog så rigt, at den i modsætning til en halvdårlig juleprædiken, umiddelbart formidler julens budskab. Det er barnetroen han vender tilbage til og det enkle budskabet. Jørgen I. Jensen nævner også farvevalget i salmen som et af dens helt store styrker, himlen er blå og ikke sort. Den blå farve er vigende for vort blik siger han og refererer til Goethes farvelære. Salmen giver den som synger den en helt personlig anelse om det højere liv og

¹³¹ Hjalmar Helweg: *N.F.S. Grundtvigs Sindssygdom* s.57.

¹³² Ulrich Vogel: *Bankede på ved paradiset* s.10.

¹³³ Arnold Busck Internetboghandel: Kortfattet beskrivelse af hele bogens indhold.

¹³⁴ Jørgen I. Jensen: *Den fjerne kirke* s.69.

formidler et håb, at fremtiden rummer muligheder. Dette erfarer også Grundtvig, da han kommer ud på den anden side af krisen. Grundtvig selv har både fået et håb for fremtiden og en ny kristendomsforståelse.

Styrken hos Grundtvig var og er, at han er så dybt menneskelig. Vi taler ikke om en kristendomsforståelse hos et overmenneske som står på en piedestal. Grundtvig var virkelig et menneske, man igennem hans styrker og svagheder, enkelt kunne relatere til. Beskrivelsen af Grundtvigs personlighed bekræfter dette. Desværre har netop hans personlighed sandsynligvis gjort, at han selv følte dette som en ensom vandring og han trods støtte fra mange involverede, følte sig ganske alene både under sine kriser og i sin kirkekamp. Dette har selvfølgelig også sammenhæng med hans enorme begavelse, folk flest var simpelthen ikke i stand til at følge ham, hverken i krisen eller i hans virke.

Samtidig er det støtten fra enkeltmennesker der hver gang hjælper ham igennem krisen: Hans ven Sibbern, datteren Meta, og Marie Toft står centralt her. Ulrich Vogel skriver meget træffende at Grundtvig, efter sin første krise, oplever Sibbern som en repræsentant for Jesus Kristus.¹³⁵ Sibberns hjælp og bistand er et tegn på Guds kærlighed og at Gud i kærligheden er forbundet med mennesket, både i gudstjennesten og igennem medmenneskelig hjælp og omsorg. Denne oplevelsen har konsekvenser for udformningen af Grundtvigs teologi.¹³⁶ Grundtvig oplever også datteren Metas kærlige opmærksomhed som en slags velsignelse.¹³⁷ Hjalmar Helweg indleder sin bog *N.F.S. Grundtvigs Sindssygdom* med en morsom og meget rammende anekdote: En kendt sindssygelæge skal engang i et selskab, hvor en af gæsterne pralede af sin kærnesunde slægt, der var fri for ethvert skær af sindssygdom, have bøjet sig over mod en tilstedeværende kollega og hvisket: ”Ja, men derfor er de også allesammen så forbandet ordinære.”

Det som er så utroligt interessant med Grundtvig er at han ikke repræsenterer en kristen tro, men at det har været bogstavelig talt med livet som indsats for ham at erhverve den tro og at det har været en daglig kamp livet ud at beholde den.

Der er ingen forløsning at hente i den konklusion, men det siger noget universielt om det at være menneske. Forløsningen for os findes i hans salmedigtning og den glæde over livet den repræsenterer.

¹³⁵ Ulrich Vogel: *Bankede på ved paradiset* s.36.

¹³⁶ Ulrich Vogel: *Bankede på ved paradiset* s.63.

¹³⁷ Ulrich Vogel: *Bankede på ved paradiset* s.81.

Dette skaber endnu en kontrast til forståelsen af Grundtvig, nemlig kontrasten imellem hans levede liv og livet som han formidler i sin salmedigtning. Dette er dog ikke som med hans andre kontraster, en kontrast hvor der ikke er nogen forsoning mulig, men en kontrast som bliver udlignet i glimt gennem hans liv, nemlig hver gang Grundtvig kommer ud på den anden side af sine kriser.

8) Bibliografi.

- Abrahamowitz.F. (2001) *Grundtvig, Danmark til lykke*. København: Høst & søn.
- Begtrup H. (1899) *N.F.S. Grundtvigs kristelige opvækkelse i vinteren 1810-11*. København: Karl Schønbergs forlag.
- Billeskov-Jansen F.J. Albeck G. (1976) *Dansk litteratur historie bind 2*. København: Politikens Forlag.
- Bjørn C. (2007) *Grundtvig som politiker*. København: Forlaget Anis.
- Borum P. (1983) *Digteren Grundtvig*. København: Gyldendal.
- Engebretsen E. (2008) Foto: 12-14 september 2008. Det Kongelige Bibliotek, Grundtvigs Mindestuer i Udby, Valkendorffs kollegium og Vartov.
- Eriksen J.S.H. (1983) ”Kældre Grundtvig ikke kendte”. *Et Grundtvig-Festskrift, I anledning af hans 200-årsdag med bidrag fra hans skole*. Århus: Århus Katedralskole.
- Graversen H. (1948) *Grundtvigs salmedigtning, historisk og kirkelig belyst*. Skjern. O.Lohses Forlags eftf.
- Grundtvig N.F.S. (1904-1909) N.F.S.Grundtvigs Udvalgte Skrifter ved Holger Begtrup. Bind 1 og bind 9. København.
- Grundtvig N.F.S. (1814-1848) Brevveksling mellem N.F.S. Grundtvig og hans hustru Elisabeth 1814-1818, 1821-1825, 1829-1831, 1848. Det Kongelige Bibliotek, Håndskrifter og arkiver NKS 3649. København.
- Grundtvig N.F.S. (1827-1856) 10 breve fra N.F.S.Grundtvig til dronning Caroline Amalie. Det Kongelige Bibliotek, Håndskrifter og arkiver NKS 2384. København.
- Grundtvig N.F.S. (1810) ”To Optegnelser af Grundtvig fra kriseåret 1810”. *Grundtvig studier 1956*. København. Gyldendal.
- Grundtvig S.Christensen G. Udgivet af. (1924) *Breve fra og til N.F.S.Grundtvig bind 1. Årene 1807-1820*. København: Gyldendal.
- Hammerich U. (1983) ”Discipel i Aarhus Cathedralskole”. *Et Grundtvig-Festskrift, I anledning af hans 200-årsdag med bidrag fra hans skole*. Århus: Katedralskole.
- Helweg F. (1867) ”Beretning om Grundtvigs Sindssygdом”Det Kongelige Bibliotek, Håndskrifter og arkiver NKS 3198. København.
- Helweg H. (1932) *N.F.S.Grundtvigs sindssygdом*. København: Henrik Koppels forlag.
- Holm S. (1963) *Kingos, Brorsons og Grundtvigs julesalmer*. Christiansfeld: Fr.Martins Bogtrykkeri.

- Høirup H. (1983) *Fra døden til livet, Grundtvigs tanker om liv og død*. København: G.E.C.Gad.
- Høyer-Christensen P. (1935) *Kapellanen i Udby, En skildring af N.F.S. Grundtvig i Udby-Ørslev fra December 1810 til August 1813*. København: O.Lohse.
- Jensen G. (1997) *De levendes land*. Herning: Poul Kristensens Forlag.
- Jensen Jørgen I. (1995) *Den fjerne kirke*. Danmark. Forlaget Samleren.
- Johansen S. Høirup H. I udvalg ved. (1948) *Grundtvigs Erindringer og Erindringer om Grundtvig*. København. Gyldendal.
- Literære Selskab (1806-1822) Forhandlingsprotokol holdt i det literære selskab 1806-1822. Det Kongelige Bibliotek, Håndskrifter og arkiver NKS 1218. København.
- Michelsen W. (1956) *Den sælsomme forvandling i N.F.S.Grundtvigs liv*. København: Gyldendal.
- Møller P.S. (2000) *Munk*. København: Gyldendal.
- Koch C. (1925) *Grundtvigske toner, studier og betragtninger*. København: Det Schønbergske Forlag.
- Paludan M.L. (1983) ”Grundtvig i skolen” *Et Grundtvig-Festskrift, I anledning af hans 200-årsdag med bidrag fra hans skole*. Århus: Århus Katedralskole.
- Palmgren U.G. (2008) ”Alle fagre pigers ven”. Avisen: *Weekendavisen* 01.08.2008. København.
- Pedersen A.F. (1983) ”Aarhus-studerne årgang 1800” *Et Grundtvig-Festskrift, I anledning af hans 200-årsdag med bidrag fra hans skole*. Århus: Århus Katedralskole.
- Reich E.K. (1972) *Frederik, En folkebog om N.F.S.Grundtvigs tid og liv*. København: Gyldendal.
- Reich E.K. (2000) *Solskin og lyn, Grundtvig og hans sang til livet*. København: Forlaget Vartov.
- Rosendal H. (1913) *Nicolaj Frederik Severin Grundtvig, et livsbillede*. København: H.Hagerups forlag.
- Schiøler Aa. (2006) ”Det hele menneske og en kristologisk funderet forsynstanke: Om brugen af ”Sjæl” og ”støv” i to Grundtvigsalmer.” *Grundtvig studier 2006*. København. Grundtvig-Selskabet af 8.september 1947.
- Sibbern F.C. (?) Papirer efterladt af F.C.Sibbern, Dagbog nr.1: Grundtvigs ophold på Valkendorffs kollegium og rejsen til Udby. Det Kongelige Bibliotek, Håndskrifter og arkiver ADD.262. København.

Theil P. (2008) ”Kaj og kulturkampen”. Avisen: *Politiken* 28.07.2008. København.

Thorkildsen D. (2007,2008) Forelæsninger Norsk kirkehistorie, vejledningstimer.

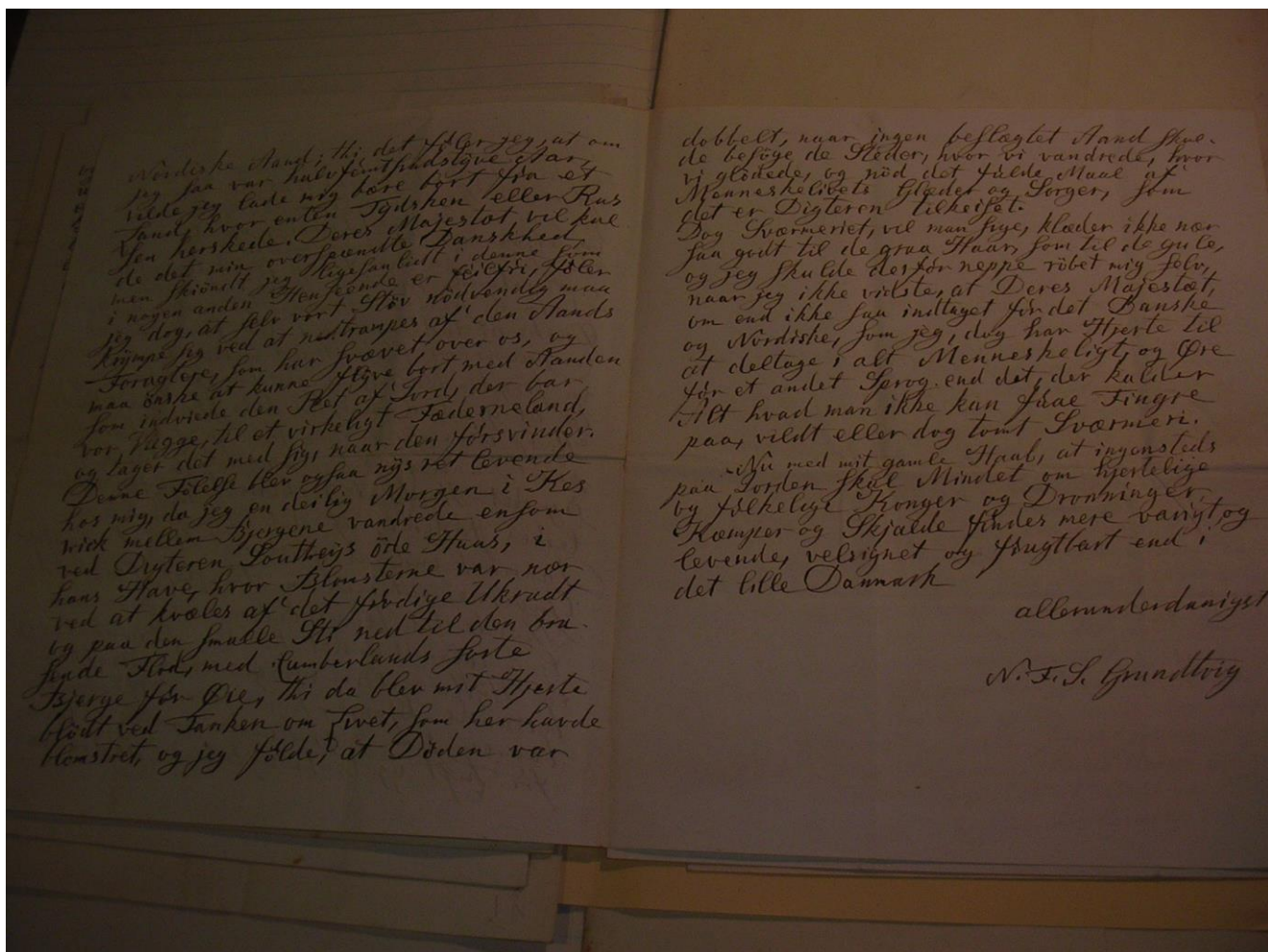
Vendsborg P. (1985) *Psykiske lidelser, Klassisk psykiatri bind 1*. København: Lademann.

Vibæk J.Brøndsted M. (1964) *Danmarks historie bind 10*. København: Politikens forlag.

Vogel U. (1993) *Bankede på ved paradiset, N.F.S.Grundtvigs kriseoplevelser*. København: Anis.

www.grundtvig-byen.dk.

Til udarbejdelse af Tidstavle, afskrivning af salmer samt scanning og tilsendelse af digtet: *Synet* ved hjælp fra Liselotte Larsen, Grundtvig-Biblioteket, Vartov og www.grundtvig-byen.dk.

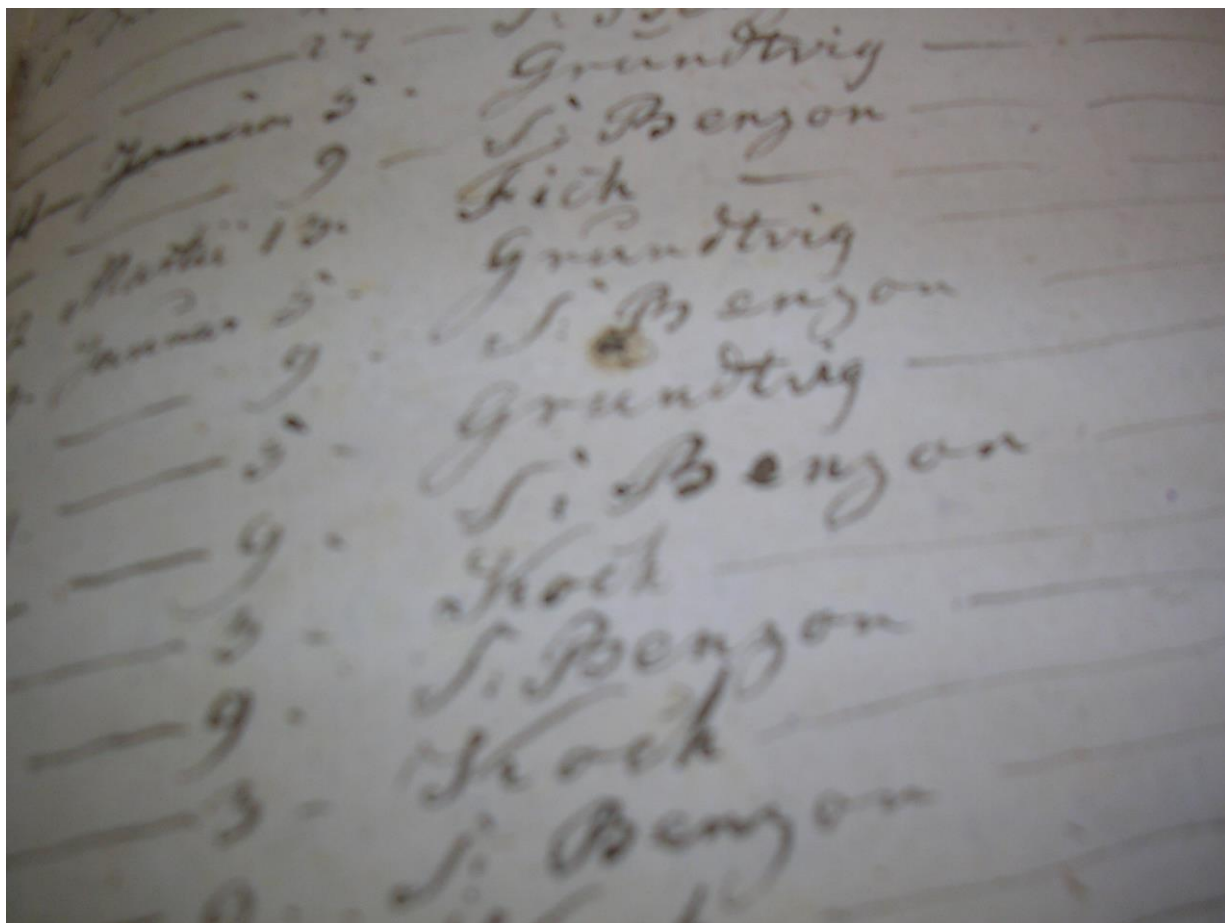
N.F.S. Grundtvigs brev til dronning Caroline Amalie, da han var i England, dateret 6/8 1843.

NKS 2384. Det kongelige Bibliotek. Foto sept.08.

7
 Dan i baggen: Denat moettes med Grundtvig,
 i det gamle ihus: hvad er det for en
 Mand! man smager undagge og mig mit
 furebade, thi jeg var ikke mere mig selv
 sig, jeg var ikke det ene offentlige ihus og
 jeg var det ene, og furebade med mig i huset
 den Manden ikke mere. "Man er mit med Medmennesken
 og bruger Gudstjenestens ordene," siger jeg til ham.
 "Hvorledes er det?" spør Grundtvigs Orde.
 Dagen fandt Altsagere og fandt, inden det var
 ualmindelig forfaldet andet, end at i Landet
 den forfaldne Lærerskole fandt sig i Grundtvig.
 mig en for sig til det (eller egentlig to), ikke blot
 alene i det færdige, men i det færdige og færdige.
 Altsagere og fandt Altsagere i Altsagere og fandt
 mig i det færdige og fandt mig i det færdige og fandt
 jeg blev mig i det færdige og fandt mig i det færdige og fandt
 to af mine egne børn fandt mig i det færdige og fandt
 i det færdige, men det fandt af sig selv for mig, og
 jeg ikke lod den Datter
 hvad der foretog sig med det færdige og fandt mig i det færdige og fandt
 og jeg fandt mig i det færdige og fandt mig i det færdige og fandt
 den Datter med Grundtvig i det færdige og fandt mig i det færdige og fandt
 L. Grundtvig

Fr. Helwegs Beretning om Grundtvigs Sindssygdom 1867.

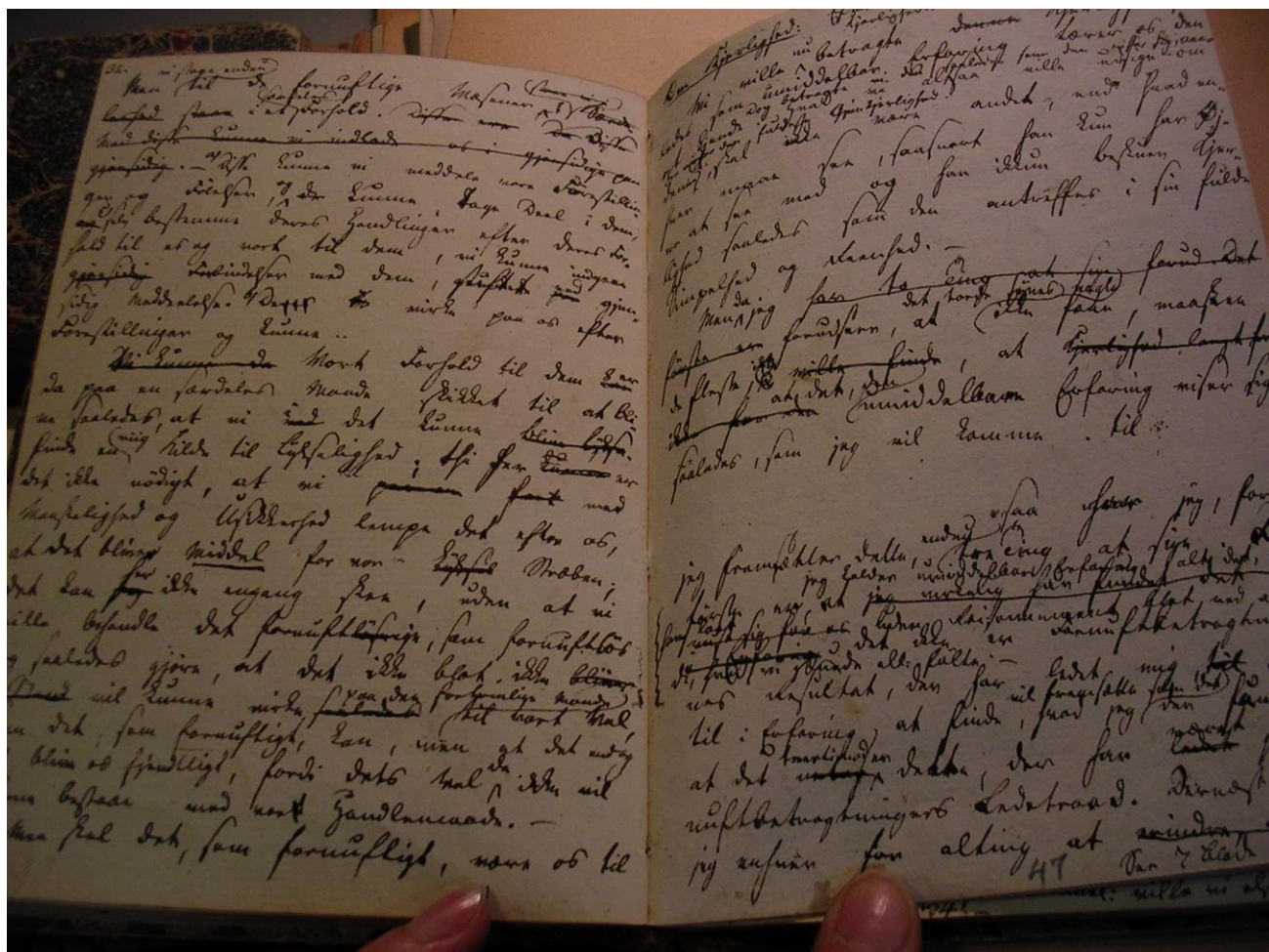
Det Kongelige Bibliotek NKS 3198. Foto sept.08.

Forhandlingsprotokol holdt i det literære Selskab januar 1810.
Det Kongelige Bibliotek NKS 1218. Foto sept 08.

[illegible]

N.F.S.Grundtvigs brev til Elisabeth da Grundtvig var i London.
Det Kongelige Bibliotek NKS 3649. Foto sept.08.

F.C.Sibberns dagbog fra 1810.

Det Kongelige Bibliotek ADD.262. Foto sept.08.

Valkendorffs kollegium. Foto sept.08.

Grundtvigs bibel, foræret ham af Constance. Grundtvigs mindestuer, Udby. Foto sept. 08.

Udby præstegård, Grundtvigs barndomshjem. Foto sept.08.

Udby kirke. Foto sept.08.

Rønnebæksholm, hvor Grundtvig boede med Marie Toft. Foto sept. 08.

Digtet "Synet" v. Liselotte Larsen, Grundtvig-Biblioteket på Vartov.

Synet.

Ene jeg i Midnatstimen sad,
 Mellem gamle Nordens Skygger Ene,
 Stirrende paa Eddas dunkle Kvad
 Og paa Brynhilds røde Bautaftene.
 Stjernelysets matte Skin
 Svandt, som flukt af Stormens Maade,
 Og for mig var Stormes Hvin,
 Gentyd af Brynhildes Vaande.

Underlig lænked det Eviges Haand
 Tidernes glatte, elektriske Ringe;
 Tjerne, dog Get med iboende Mand,
 Hørte, i famlede Toner de klinge.
 Jeg tyed til Heltenes glimrende Dld,
 At glemme mig selv og mit blodende Hjerte;
 Men Heltenes Fryd jeg besfuede kold
 Og folte mig knuget af Heltenes Smerte.

Jeg tændtes af Brynhilds fortærende Bue,
Der søgte sin Svale i rygende Blod,
Men voxte og steg imod Himmels Bue,
Da Fængslet opløstes i gloende Flod.

Trindt mig var Stille,
Selv var jeg stille,
Omknutet af Furiens Belte.
Min Kraft var vegen,
Og — ej min egen —
Jeg var i fjendtlige Mægters Vold.
De havde grebet,
Brudt Væsnets Nor;
Af Volgen drevet,
Mod Fjeld jeg foer.
Ufølsom stued
Jeg egen Gang,
Det Fjeld, som trued
Med Undergang.
De Sener spændtes til bitter(t) Smil;
Jeg haanlig spurte: kan Smertens Vil,
Hvis Gift sig trængte til Hjertets Rod,
Udfare, lufte den dybe Wunde,
Udfuge Giften; thi da først kunde
Den atter raadne det ferske Blod?
Ja, kan vel Den,
Som er Intet, end
Tilintetgøres?

Han kan — saa lode
I Mættens Dde
Bekendte Toner,
Som gennembæved
Mit Væsens Alt.

Jeg.
Saa kom Du at vinke mig hist til det Høje,
Saa kom Du at skænke mig Gravenes Ro;
Thi Død er mit Liv. For mit jordiske Dje
Fortvivlelsens giftige Urter kun gro.

Manden.
Du spotter den Evige — ti!

Jeg.
Saa spotted og Jorden, som Ploven oprev
Med hvæsfede Staal fra de nysskaarne Rønder;
Ej selv den tilbage i Juren sig drev,
Men bød paa Farvens de søndrende Tænder.

Manden.
Af Jord blev Manden, og Du er Jord,
Men Jord, belivet af Herrens Mænde.
Det Døde viger for Livets Spor,
Men Livet voger i Stridens Vaande.

Jeg.
De lette Draaber hule haarden Steen,
Som Staalet selv at trodse modig voved;
De tunge Draaber fulde paa mit Hoved
Og huled Marven ud af mine Been.

Manden.
Udhultes Stenen, hvis den kunde
Sig svinge over Draabens Hjem?

Jeg.
Men kunde den sig did opsvinge,
Naar Storme knækked spæde Vinge,
Som voved af dens Indre frem?

Sig Djet hæved;
En hvid Gestalt
Imod mig hæved
Med lette Fjed.

Sorg var i Djet, men salig Glæde
Dag straaled frem gennem Sorgens Klæde;
Med kærlig Alvor Den mig bestued
Og løfted mod mig sin blege Haand.
Min Sjæl var styrket, ej mer jeg grued;
Det var min Søsters, den Guldes Mand.
En Taare spaled mit hede Dje,
Min Kraft opvaagned af lange Blund;
Min Haand sig vilde til Haanden søje,
Som sidst jeg trykked i Dødens Stund.
Jeg jatted Luften, jeg for tilbage,
Og Læben aabnede sig til Klage —
Da talte Manden med dæmpet Røst:

Støv har endt
Bændringen i Jordens Skod;
Kærlighed, i Støvet tændt,
Luttes til en hellig Glod.

Jeg saa Dig lide,
Gaa Sorgens Vej,
Jeg saa Dig stride
Og frygted ej.
Jeg saa Dig blegne
Med Kampens Syn,
Jeg saa Dig segne
For Smertens Dyn.
Jeg skælved, jeg bad,
Bønhortes, og glad
Jeg dalede ned
At skænke Dig Fred.

Manden.
Ej for i Drøspil Dig at øve,
Ej for mit Vid og dit at prøve
Jeg steg fra Glædens Bolig ned.
Jag Mættens Skygger fra dit Dje,
Besku det evige, det Høje!
Og Du skal nyde Sjælefred.

Jeg.
Ja, var jeg Mand som Du og kunde
Det gaadefulde Liv udgrunde,
Bestue ham, som er og var;
Men Vi i Spejlet kun bestue,
Og naar det brydes, maa Vi grue.

Manden.
Og hvem kan Spejlet sønderbryde,
Hvor Rummet, Tiden sammenslyde
Til een afbildende Gestalt?

Jeg.
Ja Du er viis, jeg er en Daare;
Hvad jeg kan sige, veed Du Alt.
Men se den jatte, tunge Taare,
Som furer, huler blege Kind!
Den vælder ud fra Hjertets Kilde,
Og Intet kan min Kval formilde,
Saa længe jeg er her paa Jord.
Jeg saa en Kvinde — Solens Fader
Omsvøbte Hænde med sin Glædes,
I Hænde Blomsters Myriader
Sig havde flettet til en Krands.
Af Andagt luede mit Hjerte,
Af andagtsfulde Kærlighed;
Ej mer paa Jorden jeg begærte,
End evig taus at knæle ned.

204

Ej maa jeg knæle — Spejlet brødes,
Og Billedet kan ej genfødes.

Anden.

Naar Solen staar paa Himlens Blaa
Og spejler sig i brede Strande,
Mon Du da ej dens Billed saa,
Om fyldte bleve Bækkens Bande?

Jeg.

Jeg saa det — men —

Anden.

Og dog Du tror, at Solens Fader
Imellem Draabers Myriader
Kun i den ene spejled sig!

Jeg.

Kun spejled sig i den for mig.
Jeg stirrer fast paa hver en Kilde,
Omfatte jeg saa gerne vilde
Hvert Straalebilled, som jeg seer;
Men Solen frem paa Himlen iler,
Paa mørke Bølge Øjet hviler,
Og Billedet er ikke meer.

Anden.

Fordi Du Synet selv forvirrer,
Fordi Du kun usøjsom stirrer.

Jeg.

O! kan man have følt og føle?
Og steeg vel een harmonisk Lyd
Fra Harpens cengang brustne Stræng?

205

Anden.

Du stirred med forborgen Fryd
Paa gamle Nord saa fast og længe.
Hold op at stirre, vov at see
Den Stores Billed varigt stande
I Ifjongs aldrig frozne Bande!

B.

Til C. Mølbech.

(I Anledning af Skilderiet Nr. 18. 1813).

Om de fornemste Ting, ja om det ene vigtige, om Gud, vare vi aldrig enige, den Stund vi omgikkes; naar det da skete, at min Tro og Brødres Velsæd kom til at ligge mig paa Hjærte, og at du fik mere Tillid til dig selv, da maatte vi, som Skrivere begge, sagtens en Gang komme til at skrive mod hinanden. Nogle Gange har jeg saaledes været fristet til at gribe Pennen, som da jeg hørte din sværmende Tale om dine Ungdomsvandringer og saa dit Spil med Krønnike og Kunst, ja Kristus selv i dine Blade om Maleriet. Jeg lod det være, fordi jeg ikke fandt det nødvendigt, fordi det holder haardt at skrive mod Kyndinge, hvis Venstreb man ønsker at beholde, og fordi jeg tænkte, Sværmeriet kunde vel forgaa hos dig som hos mig selv; og endelig fordi jeg indsaa, at kom det saa vidt, at jeg maatte skrive mod dig, vilde du vel lade mig det vide, ved at begynde Striden. For længe siden kundgjorde du mig, at det nok skete en Gang; for mit korte Begreb af Krønniken udkom, kundgjorde jeg dig, at Timen vel nu var kommet, og bad dig kun at betænke dig ret, for du lod dig bestemme. Uventet er din Modsigelse da ikke, og jeg skal vist ikke kalde det Uret at hyde Venstreb tie, naar det vil gjøre fornøden Sand-